

OOSTVLAAMSCHE

Z A N N T E E N

Algemeen Tweemaandelijks Tijdschrift
voor Volkskunde

Orgaan van de Koninklijke Bond
der Oostvlaamse Volkskundigen
en van de Dienst voor
Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen

43^e Jaargang
Nr. 4 - 1968
Juli - aug.

DRUK. V/H AD. HOSTE, N. V.

UITGAVEN VAN DE BOND

Verkrijgbaar op het sekretariaat, Oscar de Gruyterstraat 36 Gent en op de bibliotheek : Kraanlei 41, Gent.

1. Oostvlaamsche Zanten, nog voorradig tot zolang de voorraad strekt : 15e, 19e jg., 21e tot en met 31e jg., 33e tot en met 39e jg. tegen 150 F per jaargang. Van de jgg. 1-19 zijn nog enkele losse nummers beschikbaar tegen 50 F per nummer; van de latere jgg. tegen 35 F per nummer. Jaarboek 1945 (jg. 20) van de Bond der Oostvlaamsche Folkloristen : 150 F (leden 100 F). Inhoudstafel op Oostvlaamsche Zanten (Jg. I - Jg. XXV), door F. VAN ES : 50 F (leden 30 F). Idem II (Jg. XXVI - Jg. XXXV), door F. VAN ES : 40 F (leden 25 F).
2. Geïllustreerd Feestnummer (lustrumnr.) Prijs : 25 F (leden 15 F).
3. Survivances du Passé, door A. MARINUS (8 p.). Prijs : 12 F (leden 8 F).
4. Zur Entwicklungsgeschichte des Bauernhauses mit durchgezapften Ankerbalken, door J. SCHEPERS (10 p.). Prijs : 15 F (leden 10 F)
5. Bijdrage tot de volkskunde van Moerzeke, door J LAUREYS (50 p.). Prijs : 50 F (leden 32 F).
6. 2e Lustrumnummer 1930-1935. Prijs : 40 F (leden 24 F).
7. Dit is die Excellente Kronyke van de Brahmisten, (over het teerlingspel) door Emile ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
8. Waasch Sagenboek, door F. VAN ES. Prijs : 100 F (leden 60 F).
9. Het Curieus en Vermakelijk Namenboek, door Em. ANDELHOF. Prijs : 25 F (leden 15 F).
10. Folklore en Onderwijs, door L. HOSTE. Prijs : 12 F (leden 8 F).
11. August Hendrickx, Vlaams Toneelschrijver herdacht met Bloemlezing uit zijn werken, door Fr DE COSTER. Prijs : 25 F (leden 15 F).
12. Pastoor Constant Duvillers, Folklorist en folkloristische Figuur, door F. VAN ES. Prijs : 25 F (leden 15 F).
13. De Wetterse Reuzen, door Lic. M. DAEM. Prijs : 25 F (leden 15 F).
14. Sagen uit Noord-Oost-Vlaanderen, door Dr. G. DE MEYER. Prijs : 25 F (leden 15 F)
15. Een Teerlingspel in Gent, door Lod LIEVEVROUW-COOPMAN. Prijs : 25 F (leden 15 F).
16. Spelen mijner Jeugd, door L. LIEVEVROUW. Prijs : 60 F (leden 35 F).
17. De levende Folklore van het Gewest Balegem, door M. BROECKHOVE. Prijs : 65 F (leden 40 F).
18. Weerkundige Volkskalender voor het Vlaamse Land, door M. BROECKHOVE. Prijs : 230 F.
19. Doods-, Begrafenis- en Rouwgebruiken in het Arrondissement Dendermonde, door J. PIETERS. Prijs : 90 F (leden 55 F).
20. Het Volksleven te Wieze. 1900-1950, door J. VAN HAVER. Prijs 100 F (leden 60 F).
21. Het Hospies der Kinderen Alijn of Alynsgodshuis te Gent, door E. LUYKX-FONCKE (met talrijke ill.). Prijs 40 F (leden 25 F).
22. De Rivaliteit tussen Aalst en Dendermonde, door H. VAN HESE. Prijs 125 F (leden 80 F).
23. De folklore van de Hop in Vlaams-België, vroeger en nu, door Cl. VANHOUCKE, Prijs : 100 F (leden 100 F).
24. Vrolijke Doodsbrieven vol humor en gal, door R. VAN DER LINDEN en G. SIMONS (avec un résumé en français) 42 blz. Prijs : 55 F (leden 35 F).
25. Duiventorens in Oost-Vlaanderen, door O.S. DEPRAET. 1966, 58 blz. (rijk geïllustreerd). Prijs : 65 F (leden 40 F).
26. Het Sterrelied in het Gebied van Dender en Schelde, door J. DE VUYST. 1968, 175 blz., 189 liederen en 50 mel., (mit einer deutschen Zusammenfassung). Prijs : 275 F (leden 190 F).
27. Ernest Van den Driessche. Schilder van ons Volksleven, door R. VAN DER LINDEN, 1968, 32 blz. (op kunstdrukpapier), avec un résumé en français. 2e druk, Prijs : 70 F (leden 50 F).

Elk bedrag vooraf storten op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvl. Volkskundigen, Gent Voor het buitenland + 10 F portiekosten.

UITVERKOCHT zijn thans : Herdenkingsalbum Alf. de Cock — Het Stroodekkersbedrijf door Cl. Trefois — Lodewijk De Vriese Bibliografische studie — De Plattegrondsvormen van z.g. « Frankische Boerderijtypen en hun geografische Verspreiding in ons Land, door Cl. Trefois — De Draak van het Belfort van Gent in de Folklore, door Cl. Trefois — De Tinnepotgieterij te Gent, door J. Boes — Galerij van Gentsche Typen door E. Andelhof — De Magie van het Poppenspel, door F. Van Es en anderen — Devotie tot de Heilige Dominicus, door M. Broeckhove — Sint-Kristoffel. Legenden. Verering. Verspreiding, door R. van der Linden — Kinderspelen en Liedjes uit het Land van Dendermonde, door Mevr. L. Bataille-Hiel — Leerknapen in de kunstambachten te Gent 14e n 15e eeuw, door M. Daem — Register op G. Celis: Volkskundige Kalender . . . door F.M. Olbrechts — De Groei en Bloei van de Arteveldefiguur in de Vlaamse Volksziel, door J. VERMEULEN Lidmaatschap Bond Oostvl. Volkskundigen. Jaarlijkse bijdrage gewoon lid : 150 F; gezinslid : 50 F (zonder tijdschrift); buitenland : 175 F; beschermend lid : 300 F; steunend lid : 500 F. Abonnement op Oostvlaamsche Zanten voor niet-leden (bibliotheken, instellingen

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

ALGEMEEN TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE
 ORGAAN VAN DE KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE
 VOLKSKUNDIGEN EN VAN ZIJN DIENST VOOR
 VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN

Redaktie : Lic. Renaat van der Linden, Godveerdegemstraat 15, Zottegem
 Redaktieleden : Lic. Marcel Daem, Dr. René Haeseryn, Maurits Broeckhove.
 Ruil en Recensiedienst : Dr. Haeseryn, Bibliotheek, Kraanlei 41, Gent.

Alle stortingen op postrekening nr. 969.46, Bond Oostvlaamse Volkskundigen, Gent.

INHOUD

Dr. W. BRAEKMAN : Over en om Jan de Lichte en de zijnen.	110
ED. VAN BRAGT : Herinneringen uit mijn jeugd. Het leven rond het Zuid- station te Gent omstreeks 1900.	116
Lic. R VAN DER LINDEN : Sagen uit Zuid-Oost-Vlaanderen. I-VIII.	125
Dr. R. HAESERYN : Landbouwterminologie.	131
BOEKBESPREKING.	
Julien De Vuyst : Het Nederlandse Volkslied. Bibliografie 1800-1965. R.v.d.L.	134
ZOEKEN EN ZANTEN.	
Westvleteren. — Trappistenbier. M. Broeckhove.	135
Gent. — De zeerloper Aimé Termont. Tekening Geo Langie. Lic. L. Hoste.	135
Lokeren. — Bezweringsformule voor overbrengen van wratten. R.v.d.L.	136
Erwetegem. — Volksrijmpje. R.v.d.L.	136
DIENST VOOR VOLKSKUNDIGE ENQUETES IN VLAANDEREN.	
Lic. D. RAES : Het Kaatsspel in ons land.	137

Oostvlaamse Zanten wordt uitgegeven met steun van v.z.w.
 Noordstarfonds, Gent.

Over en om Jan de Lichte en de zijnen

Nu de bende van Jan de Lichte door de interessante bijdrage van Gerard Simons⁽¹⁾ in een vernieuwde belangstelling staat, is het wel het geschikte ogenblik om aanvullende gegevens mee te delen over de beruchte Velzekenaar.

Bij het lezen van het eerste deel van de genoemde bijdrage valt het op hoe de auteur er terecht de nadruk op legt dat het fenomeen Jan de Lichte dient gezien te worden in het kader van het pauperisme dat in de veertiger jaren van de achttiende eeuw in Vlaanderen onrustwekkende afmetingen had aangenomen. De historische achtergrond van deze zwarte bladzijde uit de geschiedenis van onze gewesten heeft Gerard Simons zo goed gekarakteriseerd dat het hier moge volstaan er naar te verwijzen.

Bij de onuitgegeven bronnen van Simons ontbreken de verscheidene bundels gerechtelijke enquêtes en vooronderzoeken die voor de periode 1730-50 bewaard worden in het Rijksarchief te Ronse, in de reeks getiteld « Pays de Sotteghem ». Verder leek het ook mogelijk dat in een bundel gelijkaardige documenten, geklasseerd onder Velzeke-Ruddershove en die op dezelfde periode betrekking heeft, wel enig spoor van Jan de Lichte of zijn naaste bloedverwanten zou te vinden zijn. Deze speurtocht is niet vruchteloos geweest.

In drie documenten uit de genoemde bundels komt de beruchte misdadiger of een van zijn naaste verwanten ter sprake : het eerste dateert uit 1739, het tweede uit 1740 en het laatste en tevens belangrijkste, uit het einde van 1745.

Het oudste van deze documenten is de « depositie » die door de baljuw van het aan Velzeke grenzende Balegem op 27 september 1739 wordt afgelegd over het incidentrijke wedervaren dat hij had toen hij zijn beroep wilde uitoefenen op het grondgebied van Velzeke. De « depositie » van de baljuw, een zekere Kerckoven, en van diens twee « adjuncten », Frans Meerschaut en Jan Stevens, gebeurt voor de schepensbank van het laatstgenoemde dorp. Het document bevat verder nog de getuigenissen van Adriaen Feliens en diens vrouw Joosijne Blockeels, die blijkbaar in de onmiddellijke buurt van het gebeurde woonden⁽²⁾.

De baljuw verhaalt voor de schepensbank hoe hij zich naar de hoeve van een zekere Marten de Grootte⁽³⁾ heeft begeven om « te doen het devoir van sijne fonctie als bailliu tot het dresserem van executie tot revouer ende verhael van eenighe tachterheden van pointinghen ende settinghen », m.a.w. om wegens het niet betalen van belastingen op de hoeve het verschuldigde bedrag in natura aan te slaan. Op de hoeve aangekomen, heeft hij « syne voorn. assistenten...geordonneert te haelen uyt den stal ... eene coeybeeste ». Dit gebeurde en de baljuw gaf daarop aan Frans Meerschaut opdracht « dat hij daer van het relaes soude ghestelt ende gheschreven hebben ». Terwijl dit gebeurt, verlaat de tot dan toe blijkbaar passief

1 « Leven en Bedrijf van een achttiende-eeuwse misdadiger : Jan de Lichte in de geschiedenis en in de volkskunde », OVZ XLIII (1968), 26-40, 95-108.

2 R. A. RONSE, *Pays de Sotteghem*, n° 272 : Enquêtes et auditions de témoins 1731 à 1749.

3 Gehuwd op 21 sept. 1724 met Jacoba Kielmaes.

toegezien hebbende Marten de Grootte de hoeve en « is gegaen lanckxt achter uyt synen hof ». Zijn bedoeling is de ganse buurt van het gekeurde op de hoogte te stellen want, « den deposant meynende met de gheexecuteerde⁽⁴⁾ coeybeeste te vertrecken, is het hof vanden selven marten de grootte ghecomen vol volck soo mans, vrouwen, jongh vrouwen, dochters ende kinderen, danof de naemen ende toenaemen den deposant sijn onbekent, roepende onder vloecken ende sweiren : 'ghij en sult met dese coey van hier niet gaen, daer en is noijt coey of te beeste van hier ghehaelt geworden bij executie!' ».

De baljuw laat zich door deze dreigende menigte echter niet zo vlug afschrikken. Hij maakt aanstalten om met de koe het hof te verlaten, waarop « de voorn. personen de hurde⁽⁵⁾ aen thofgat vaste toeghesloten (hebben) ende die omringhelt omme alsoo te beletten dat den deposant met de gheseyde gheexecuteerde coeybeeste daer door niet en soude ghepasseert hebben ». Toch geraakt de baljuw buiten het hof, nadat hij « uyt den naem vanden heere hun aenzeyde : ' ick sal sien wie het sal beletten, ende ick wille dat de coeybeeste daer door passeert' ». Na zich met geweld een doorgang gebaad te hebben, geraakt hij « tot twintigh à dertigh roeden vande huysstede ». Vooraf had hij het « relaes van executie » aan de vrouw van Marten de Grootte willen afgeven, doch daar deze weigerde het aan te nemen, is hij « genoodtsaecht ... het zelve relaes te legghen inde venster vanden voorschreven huysse ».

Terwijl de baljuw en zijn twee helpers zich langzaam verder van het hof verwijderden, wordt de menigte steeds dreigender. De baljuw getuigt dat hij op dat ogenblik « heeft gesien de voorschreven mans, vrouwen ende jonghmans, waeren voorsien van riecken, gaffels, vlegghels, stocken ende andere waepenen, d'eene loopende langhs de haeghen ende canten, ende d'andere volghende de straete, bestaende t'saemen in ontrent ofte beth de hondert personen in ghetalle, de welcke continuelyck waeren roepende ende schreeuwende, onder vloecken ende sweiren als vooren : ' daer en is noijt coey ofte ander beeste hier afgehaelt nocte daer en sal noijt geene afgehaelt worden », daer bij segghende : ' snijt de coorde af ende neemtse wigh ' ». Frans Meerschaut voegt hier nog aan toe dat de menigte ook riep : « ghijlieden en sijt maer deughenietten, ghij lieden sout beter vl. werck doen! » Op een bepaald ogenblik is het dan ook gebeurd « dat eenighe personen van de voorseide bende ende naementlich d'huysvrauwe vanden voorn. marten de grootte de voorn. coeybeeste hebben afgenomen van de voorn. deposants assistenten die de selve waeren leedende ». Volgens Frans Meerschaut gaf de baljuw toen het bevel : « laet de coey gaen ende cedeertse hun ».

Daar de baljuw aldus zijn opdracht niet tot een goed einde kon brengen, keert hij naar de hoeve terug en neemt het « relaes van executie » weer mee. Hij spoort zijn helpers nogmaals aan de koe weer te bemachtigen, doch deze antwoorden hem dat « sy t'selve niet en wilden avonturen uyt vreesse van te onderstaen asscoute⁽⁶⁾,

4 aangeslagen, verbeurd verklaarde.

5 hurde : afsluiting gemaakt uit gevlochten takken.

6 asscoute : Fr. assaut.

segghende daer bij : ' dat volck en deught hier niet, dat ghepeupelsel mochte ons wat anders spelen! ' ».

Tot zover het verhaal van het wedervaren van de baljuw en zijn helpers, zoals het door Kerchoven wordt verhaald. Dit voorvalletje geeft een goed idee van de groeiende opstandigheid van de landelijke bevolking tegen de gerechtelijke overheid die bij de minste aanleiding geconfronteerd wordt met de solidair vijandige houding van gehele wijken.

Dit voorval te Velzeke is vooral interessant omdat het de achtergrond schetst van een tijd waarvan Jan de Lichte een typisch produkt is. Bovendien wordt in verband met dit incident ook de naam genoemd van een Jan de Lichte, wellicht een oom van de beruchte misdadiger, die blijkbaar op deze wijk, midden dit « ghepeupelsel » woonde. Dit laatste kan men opmaken uit de getuigenissen van Adriaen Feliers, filius Erasmus, « handwercker van stijle, woonende ontrent het ondtshende », de wijk van Velzeke waar het gebeurde zich heeft afgespeeld, gelegen in de nabijheid van het Munkbos. Hij « seght, tuyght, ende verclaert voor waerachtigh dat dhuysvrauwe van Jan de Lichte, ende aerent rimbaut ... hem depositant hebben ghedeclareert als dat d'huysvrauwc van marten de groote eenighe daeghe te vooren aenden bailliu van baeleghem hadde afgenomen eene coeybeeste ... ende dat sij het selve gesien hadden, als daer bij present gheweest sijnde, oock dat d'huysvrauwe van Jan de Lichte aenden depositant heeft gheseyt dat sij den voorseiden bailliu van baeleghem hadde gevraeght naer sijn macht ende obeissantie », dit laatste wellicht wegens het feit dat hij zijn functie uitoefende op het grondgebied van Velzeke, hoewel hij baljuw van Balegem was. Deze Jan de Lichte woonde dus op de wijk het « ondtshende, genaemt Leeghweurmen »⁽⁷⁾. De vrouw van deze naamgenoot van de bendeleider heette Joanne Sengiers, zoals we vernemen uit het getuigenis van de vrouw van Feliers, Joosijne Blockeels (filia Jan). Nadat ze van voorbijgangers had gehoord over het gebeurde met de koe van « Jaecquemeyntjens coey door te gaen », daer op de depositante antwoorde : ' sy en hebben gepasseert Joanne sengiers, huysvrauwe van Jan de Lichte, de welck ieghens de depositant die stont op haeren hof seyde : ' sy hebben daer meynen met Jaecquemeyntjens coey door te gaen ', daer op de depositante antwoorde : ' sy en hebben se niet ', waer op de selfde Joanne sengiers antwoorde : ' neen sy ', waer mede de voorn. Joanne sengiers is vertrocken naer haer huys, ghelijck oock gedaen heeft de deponente ».

Deze vrouw, Joanne Sengiers, maakte ook deel uit van de bende van de naamgenoot van haar man en is waarschijnlijk dezelfde als die welke als Jeanne de Lichte onder de 126 leden van de bende genoemd wordt⁽⁹⁾.

*
**

---

7 Bedoeld is de wijk Leeg Worme, algemeen bekend onder de benaming 's Hondsende : F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van de Gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, 5^e Reeks, deel 5 : Velzeke-Ruddervoorde (Gent, 1900), p. 7.

8 De vrouw van de Groote heete, zoals reeds gezegd, eigenlijk Jacoba Kielmaes.

9 Zie Ger. SIMONS, *O.c.*, 31.

Het tweede document heeft betrekking op Adriaan de Lichte, de broer van de benedeider. Gerard Simons vermeldt in verband met Adriaan wel dat hij « in 1740, wegens diefstal, voor 15 jaar verbannen » werd. Het is daarom wel niet overbodig even enkele passages aan te halen uit het vonnis⁽¹⁰⁾ dat in verband met deze diefstal uitgesproken werd op 6 juli van het genoemde jaar.

« Omme dies wille dat Gij adriaen de lichte filius joos audt 23 jaeren gheboren binnen dese prochie van velseque gecomen sijt op het hof ofte bijvanck van adriaen vander cruysen woonende in het gehuchte te pulle ... ende den huysen vanden selven vander cruysen ghesloten vyndende, ghegaen sijt indien peerden stal waarof de bovenste deure open stont, ende aldaer ghemaect ofte gebroken hebt een groot gat dweers door het steenen sollement⁽¹¹⁾ vanden muer, separerende den selven stal ende de slaepcamer vanden voorn. vander cruysen ende lancxt welck gat eenen grofven manspersoon soude hebben connen passeren ende welcke passage aen u belet gheworden is ter oorsaeken vande slaepcoetse die inde voors. camer ende voor het sleve gat ghemaect es... ».

Na deze tegenslag heeft Adriaan en zijn onbekend gebleven « complice », in de « berdelinghe bij form van schelf » die boven de paardestal gelegen was, een opening gemaakt en is aldus met een ladder « gecomen ... tot in de voorste slaepcamer vanden voors. huysen » waar hij uit de schoorsteen of « kaeve » gestolen heeft « tot vier espen van een vercken ende twee stucken verckensvlees, tsaemen gheweghen hebbende tot neghen steen ende vier ponden en half ». Verder nam hij nog mee « een broodt waer van eene cleene coste ghesneden was ». Deze buit werd in een zak gestopt en de dieven liepen ermee « in alle haeste ... tot omtrent eenen cant van d'ander syde vande straete ofte nous⁽¹²⁾ over het hof vanden selven vander cruysen », waar de zak verborgen werd. Blijkbaar was de diefstal niet onopgemerkt gebleven want Adriaan vluchtte weg « tot binnen de prochie van baelegem tot inde walseghemsche bosschen » waar hij « door verscheyde lantslieden gheapprehendeert ende gheleedt gheworden (is) by den capiteyn vander wacht der voorschreven prochie van baelegem van waer (hij) voorder gheleedt (werd) inde vanghenesse ».

Het was niet de eerste maal dat Adriaan de Lichte diefstallen had gepleegd, alhoewel hij wellicht bij gebrek aan bewijzen nog niet veroordeeld was geworden. Hij is immers « ten uyttersten suspect ... van tsedert een jaer errewaerts⁽¹³⁾ (de) kiekens by u op de ordinaere merckt binnen de stede van sotteghem vercocht, ghestolen thebben, gelijk gij oock ten uyttersten suspect sijt van ontrent den lestgepasseerden alf vasten op eenen dysendach, geweest sijnde ordinaeren mercktdagh binnen de voors. stede van sotteghem inden winckel van Cornelis de groote aldaer gestolen thebben tot twee ponden seepe salve juste⁽¹⁴⁾, wesende al saecken niet lijdelyck in een lant van rechte ... ».

---

10 R. A. RONSE, *Velzeke-Ruddershove*, n° 82 : Liasse d'enquêtes et auditions de témoins.

11 fundering.

12 schuin.

13 geleden.

14 een soort zeep.

Hij wordt dan ook veroordeeld om « op een schavot gestelt voor den schepen-huyse vp de plaetse deser prochie, door den scherprechter op uwen blooten rugghe gegeeselt te worden met scherpe roeden tot den loopenden bloede»; bovendien wordt hij verbannen uit Velzeke en het land van Aalst « ende alle landen van herrewaerts over onder de ghehoorsaemheyte van syne keyserl. cathol. majesteyt voor de tijdt van 15 achterenvolgende jaeren ... op pyne van voorder bestraffe ». Aldus luidt de uitspraak van de « extraordinaire gebannen vierschaere » van Velzeke.

Het derde dokumēt geeft een herbergtafereeltje te Elene weer waarin Jan de Lichte de hoofdrol speelt. Het komt voor in dezelfde bundel waarin zich ook het eerste van de besproken dokumēten bevindt.

Een van de aanwezigen, Francies de Borelle die inwoont bij zijn schoonvader, Jan Kinet, de herbergier van de « heirbeirghe genaemt het raeyldeken binnen de prochie van Elene », getuigt voor de schepenbank van Velzeke, « waerachtigh te wesen dat hy deposant opden 12 november 1745 ten huysse van synen voors. schoonvaders tsaevens ofte ontrent den sonne onderganck, heeft gesien sekeren Jan de Lichte, filius Joos, bygenaempt teut, geaccompañeert met adriaen de Lichte, synen broeder, salomon de Schepper, inwonder der prochie van Velsique, Salemons huysvrauwe, benefens meer andere persooen ».

In de lijst van de leden van Jan de Lichtes bende komt wel een Jean de Schepper voor naast Elisabeth de Schepper, de moeder van de roverskapitein. Het is daarom waarschijnlijk dat Salomon de Schepper een bloedverwant van Jean geweest is.

Het gezelschap kwam terug van de jaarmarkt te Sint-Lievens-Houtem en speelde in de herberg « met de bolle; ende alsoo eenighe bier ofte brandewyn goet gemaect hebben(de) », is er een hoog lopende ruzie ontstaan :

« ... is 't gebeurt dat den gemelden Jan ende adriaen de lichte eenige disputeren met malcanderen hebben gekregen, dat ten opzichte dat adriaen de lichte seyde tegen synen broeder Jan dese volgende woorden ofte diergelyke in substantie : 'mordiu, dat ick u niet en hadde bygestaen gy hadt doot geweest', twelcke den selven Jan de lichte wilde ontkennen onder veel vloeken ende sweiren welcke disputeren ... soo verre ende soodaenigh » in hevighēid toenamen, dat ten slotte « Jan de lichte synen broeder adriaen heeft uytgeroepen om te vechten, waer oppe den selven adriaen de lichte seyde jegens synen broeder Jan : 'mordiu, compt met my maer laet u mes hier liggen', waer oppe datte Jan de lichte seyde jegens synen broeder : 'mordiu, ick sal my helpen waermede ick can' en 'sacerdiu, helpt u oock waermede hy cont' ».

Hierop gingen beiden naar buiten, doch Adriaan is op de vlucht geslagen uit vrees voor het mes waarvan zijn broer kwistig gebruik 'maakte. Hierop is Jan de Lichte weer in de herberg gekomen « met veel vloeken, sweiren ende blasphimeren ». Menende nu geen tegenspraak te moeten vrezen, ging hij aan het snoeven « dat synen broeder in alles was liegende » doch « syne mie, denoterende

het vrouwspersoon waermede hy boeleerde », viel hem in de rede en verklaarde dat Adriaan wel de waarheid gezegd had. En « den selven Jan de lichte omme dese woorden als desperaet synde, heeft geseyt : ' is het waer, soo moet den duevel minen godt wezen ' ». Voelende dat hij in de ogen van de aanwezigen zijn gezicht verloren heeft, poogt hij zijn prestige te herwinnen en verklaart : « ' ick 'k gaen myn selven doerschieten ', en heeft soe ... met syne slinke hant eene sack pistole uyt syne borsse getrocken en die gestelt op syn selfs lichaem onder het herte, ende willende hem daermede doerschieten, is de selve pistole faute geslaegen⁽¹⁵⁾, seggende als dan den selven Jan de lichte dat hy noch dien nacht alle de menschen vanden huise soude vermoort hebben ».

Verder heeft de Borelle Jan de Lichte ook nog horen zeggen « dat het wel coste waer wesen (dat) hy aldaer tot Ste lievens hautem en eenige disputen ofte perykel hadde geweest, maer dat hy den sone van den selven huise hadde gegeven eene steke in synen schauderen benefens eenen anderen gesteken thebben in synen buyk ». Op de jaarmarkt te Sint-Lievens-Houtem moeten Jan en Adriaan dus in een vechtpartij verwickeld geweest zijn doch het hele getuigenis is vooral interessant omdat het een goed idee geeft van de snoevende, opsnijdende op bravour beluste en opvliegende primaire persoonlijkheid van de beruchte Velzekenaar.

Ten slotte dient ook nog vermeld te worden dat dezelfde getuige meedeelt « datten selven Jan de lichte nu leden seven a acht maenden is gekomen tzynder deposanten schoonvaders huise, ende aldaer gedronken hebbende een gelas generver ofte twee, heeft aldaer getoont negen guinea⁽¹⁶⁾ in specie, benefens eene quanteteyt selvers gelt die hy declareerde gekregen te hebben tusschen schelde ende leye en seyde daer by : ' sacerdiu, ick hebbe voor dat geldt moeten myn leven waegen ' ». Niet uitgesloten, doch natuurlijk wel onderverstaan is dat deze som geld door de Lichte werd gestolen.

Het is duidelijk dat van de drie hier meegedeelde dokumenten het laatste het belangrijkste is omdat het van de bendeleider een ongewoon levendig en karakteristiek beeld tekent dat ons in staat stelt het historisch portret van de rover met pijnlijke scherpte en menselijke nabijheid voor de geest te roepen.

Dr. W. BRAEKMAN

---

15 heeft geketst.

16 naam van een geldstuk.

Het leven rond het Zuidstation te Gent omstreeks 1900

Waar we thans het prachtig Zuiderpark bewonderen, bevond zich ruim veertig jaar geleden het Zuidstation. Het was opgericht op de vroegere Muinkmeersen in 1837. De hele voorgevel was opgetrokken in klassieke stijl (Toskaans indien mijn geheugen me niet in de steek laat) met blauwe hardsteen. Daar zijn meer dan duizend m³ aan besteed; de vloer vóór de gevel was eveneens met blauwe hardsteen gelegd.

In de vroege ochtend heerste bij de ingang van het station reeds een drukte van je welste. Het gebouw en de omgeving geleeke op een bijenkorf die hele massa's mensen naar binnen sloppte en opslokte. Daar weerklonk een vreselijk geroezemoes : geschreeuw van werklieden die naar hun trein trokken en elkaar een of ander bericht of een goedenmorgen toeriepen; lawaai van dagbladverkopers die hun waar aan de man wilden brengen met zo luid mogelijk de naam van de krant door de lucht te laten weergalmen : « Het Laatste Nieuws », « Het Volk », « De Gentenaar », « De Vooruit », « Petit Bleu », « Gazette van Gent », « Het Volksblad », « La Flandre Libérale », « La Métropole », en vele andere weekbladen en tijdschriften dreunden met hun titel door het ruim.

Af en toe bracht een rijtuig reizigers aan, zware koffers en grote dozen, pakken van allerlei vorm en afmeting werden in het station gesleept; hier en daar bemerkte men een hotelbediende beladen met koffers en valiezen van voorname of kapitaalkrachtige reizigers; ook stootkarren voerden allerlei materiaal en rommel van de vertrekkenden aan.

In het midden van de voorgevel waren er ingangen met dubbele deuren die bijna bestendig openstonden. Bij het binnentreden merkte men de loketten vlak voor zich. Daar dienden talrijke lieden, die over geen abonnement beschikten, 's morgens en in de loop van de dag aan te schuiven. Het is dikwijls gebeurd, dat bij druk verkeer de reizigers hun trein haast voor hun neus zagen vertrekken. De zware schuld lag hoofdzakelijk in het gering aantal loketten.

Aan de rechterkant belandde men in de wachtzaal van eerste en tweede klas, een grote vierkante zaal. Aan twee kanten waren banken met gemakkelijke zitting geplaatst. Men nam er immers plaats op kussens met stalen veren. De muren waren behangen met allerlei, meestal rechthoekige aanplakbrieven die vooral in het Frans hotels en spijshuizen aan onze kust, in Frankrijk, Engeland, Zwitserland en dies meer aanprezen.

De zaal zag niet veel bezoekers om op de trein te wachten, maar heel wat meer personen die bij onguur weder een tijdje kwamen schuilen, of die er 's middags een uiltje kwamen vangen en indutten en die in schijn wachtten op het uur van het vertrek.

Aan de linkerkant van de loketten trof men de wachtzaal derde klas. Bij het

binnentreden woei u een eigenaardige geur toe, een mengeling van allerlei kwalijk riekende elementen die men niet onmiddellijk kon ontleden of bepalen : de geur van lokomotieven, van verhitte lokalen, van transpirerende mensen, van walm afkomstig van slechte en goede tabak, van fruit, boterhammen en eetwaren, van muffe kleren. De zaal was merkelijk groter dan die van eerste klas; hier bevonden zich aan de vensters langwerpige, brede, houten banken, wel gemakkelijk om er te zitten en rusten, maar zeker hard, wanneer het zitten lang duurde. Aan de wanden hingen dezelfde affiches. De diensten maakten voor hun reclame geen onderscheid tussen reizigers van eerste of laagste klasse. 's Winters stond in het midden van de zaal een grote kachel.

Bij het krieken van de dag kwamen zij die regelmatig vroeg vertrokken : werklieden die pendelden, die in een verre stad of plaats hun brood verdienden, de marktkramers met zware pakken en zakken koopwaren op de schouders of de rug. Zij die te vroeg aankwamen, lieten zich onverschillig op de bank neerploffen, terwijl zij de pakken op de grond wierpen en verlieten bij het aanbreken van het vertrekuur met lome schreden de zaal. Andere reizigers stroomden binnen, pratend en eerst naar het uurwerk schouwend om zich te overtuigen of ze op tijd waren; enkelen vonden nog immer middel en tijd om zich in zeven haast naar een herberg in de buurt te spoeden om er een glas te ledigen.

Reizigers kwamen er, vergezeld van familieleden of verloofden. Voor hen verliep het ceremonieel anders. Geen gejaagdheid. Die hadden gewoonlijk tijd te over. Ze keuvelden nog even. De verloofden hielden zich afzijdig. Dan volgde een afscheid, met tranen en kussen en de zaal was een ogenblik ledig, tot na een tijd de volgende trein zou vertrekken en andere lieden de zaal stilaan zouden vullen. Dusdanige tonelen herhaalden zich in de loop van de dag, tot 's avonds toe.

Tijdens de zomermaanden bevolkten haast uitsluitend reizigers de wachtzalen. Zodra de koele dagen aanbraken, stonden er groepjes mensen zich te warmen rond de kachel, gewoonlijk werklozen en leeglopers. Ze vormden een soort haag, een kring rond het vuur. De zaalwachter die het vuur moest oppassen, kreeg er amper gelegenheid toe. Die mannen stonden er rustig en soms lustig te vertellen over allerlei onbenullige, pietluttige nieuwsjes en ongemakken, bekniibelden personen en toestanden, rookten en pruimden en spuwden zo duchtig op de grond, dat er kans bestond er een glijbaan aan te leggen.

's Avonds, omstreeks negen uur, als de meeste treinen vertrokken waren, zag men in een hoek hier of daar een man zitten of liggen, de benen opgetrokken, half of heel ingeslapen. Men kon gemakkelijk raden welke lieden het waren : daklozen, dompelaars, zwervers, die in het nachtverblijf geen toegang meer verkregen of stakkers die geen kwartje van een frank meer op zak hadden om in de buurt van het station in een armtierig logement te kunnen slapen. Zij verwijlden zo lang als het kon in de wachtzaal, tot de bewaker, die zijn pappenheimers kende, hen waarschuwde, dat ze moesten opkramen. Om een uur in de nacht werd het station gesloten; pas om vier uur in de ochtend gingen de deuren opnieuw open. Intussen maakten mannen van de nachtdienst het gebouw schoon. Zodra de poorten

geopend werden, waren sommige klanten van de nacht terug op post om er voort te slapen tot de dageraad aanbrak.

Als aannemer heb ik menigmaal een bezoek gebracht aan het soort logement, waar men voor 0,25 frank een onderkomen voor een nacht kon vinden. In de buurt van het Zuidstation, in de Apostelhuizen trof men verscheidene dergelijke logementen aan, waar men zich voor een zeer geringe prijs een bed verschaftte voor een nacht; dat bevond zich gewoonlijk op een ruime zolder onder de dakpannen. De kepering was beslagen met ruw lijnwaad en daarna beplakt met goedkoop behangpapier, dat de slapers tegen het geloei van wind en storm ietwat moest beschutten.

Ik mag niet verklaren, dat het daar vuil of onzindelijk was. De verhuurders verzorgden de zolders zo proper mogelijk. De politie oefende immers controle uit in en op dusdanige huizen. Elke morgen arriveerde er een politieagent om het vreemdelingenboek af te schrijven. Op de zolder stond er een reeks bedden, schier nevens elkaar. Kasten merkte men daar niet. Waarom zou men die daar plaatsen? De lieden die daar voor een nacht een toevlucht kwamen zoeken, hadden hun hele kleerkast aan hun lichaam. Gewoonlijk sliepen ze met hun armzalig plunje aan, want de ene kende er de andere niet. In de ochtend konden de logeerdere tegen betaling een boterham bekomen bij de bazin. 's Middags en 's avonds moesten ze hun plan trekken en een andere oplossing zoeken. Feitelijk viel het hun zo moeilijk niet. Ze leenden bij de bazin een emmer of een kan, die daar haast speciaal voor diende of voor bestemd was. Zij begaven zich daarmee naar de kazerne. Och, de stakkers van de zolderkamers stonden daar niet alleen. Op een gewone dag trof men daar 's middags en 's avonds gemakkelijker vijftien of twintig of meer mensen aan, bij de poort. De belangstellenden wisten, dat de soldaten omstreeks zes uur hun rantsoen kregen en daar bleef altijd iets van over. De sukkel waren daarvan op de hoogte. Het overschot kwam in grote ketels op de koer van de kazerne terecht en na het avondmaal van de piotten mochten de bedelaars op de koer opdagen, waar elkeen zijn deel kreeg. Vaak was daar veel voorraad. Soms een tikje minder. De soldatenkost bestond veelal uit soep met vleesstukken⁽¹⁾; af en toe was er ook een stuk amenitiebrood bij. Dergelijk maal was wel niet zo aantrekkelijk, maar wat kwam het erop aan? Zij konden eten. Zij stelden geen hoge eisen, ver van daar. Zo geraakten ze op een goedkope manier aan de kost.

Het grootste probleem voor die mensen bestond erin 25 centiem te vinden. Dat geschiedde dan door het verrichten van boodschappen voor de een of andere persoon, door het trekken van schepen, wellicht ook door bedelen. Totdaar onze arme sukkel.

Bij het verlaten van de wachtzaal ontvouwde zich voor u een ander heerlijk schouwspel: een rij « koekenwijven ». De vrouwen hadden waarschijnlijk hun naam te danken aan het feit, dat ze bij het ontstaan van het Zuidstation uitsluitend boterkoeken verkocht hebben. Tussen een alles behalve welriekend openbaar toilet en enkele bomen naast een vluchtheuvel stonden op schragen en planken allerlei manden met alle soorten fruit, volgens het seizoen. Daarnaast trof men ook korven

---

(1) rabatkol.

vol boterkoeken aan, bokaals met spekken, glazen met hazelnoten en andere snoep en lekkernij.

In de loop van de zomer waren deze vrouwen vrij luchtig gekleed en liepen er roepend rond om hun waar aan voorbijgangers en reizigers aan te bevelen en te prijzen.

— Toe, madammeke, een beetje goeie kerzen, de beste van 't land. Een beetje aardbezen, vers fruit zulle, vers van 't land. Kijk, meniere, pak maar een boterkoek mede. Ge 'n zult van heel den dag genen honger nie meer hebben.

Ze sloegen er enkele kwinkslagen uit, waarmede gelachen werd en richtten zich tot een volgende passant. Twisten en kijven stond soms ook aan de orde van de dag. Dat zal niemand verwonderen. Het is van alle tijden.

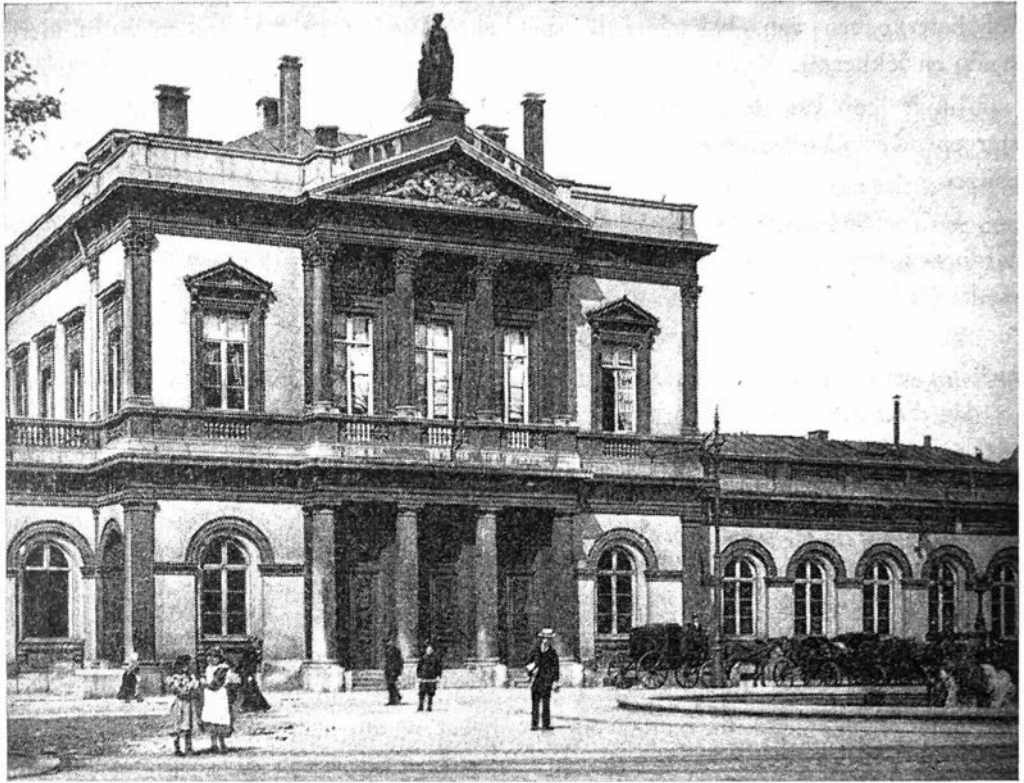
De oorzaak en de oorsprong van het kijven lag veelal in de jaloersheid, omdat de ene of de andere in de waan verkeerde, dat een buurvrouw een vermeende klant had afhandig gemaakt. De ruzie kwam gauw, doch verdween vlug en de vrede was gemakkelijk weer getekend.

In de winter deed zich een gans ander toneel voor : de vrouwen zaten op hun stoel en waren zodanig ingeduffeld, dat ze zich amper konden verroeren. Ze hadden een heel stel onderrokken aan en daarboven dan overkleden en soms nog een kapmantel. Alleen de handen en het gelaat waren zichtbaar. U beschouwt dit misschien als een overdrijving, maar het stemt heel en al met de waarheid overeen.

Onder hun klederen bevond zich een vuurpot. Wanneer een klant iets verlangde, mocht hij zelf het gezochte uit de mand nemen en betaalde daarna het bedrag. Dergelijke tonelen heb ik menigmaal aanschouwd, als kleine knaap tot aan de periode, wanneer men het station heeft gesloopt.

Aan de overkant van het station waren hotels gebouwd, herbergen, een indrukwekkende patisserie, tabakwinkels. De bewoners dreven goede zaken, want in deze omgeving heerste immer een drukke bedrijvigheid.

Wanneer men zich naar het Graaf van Vlaanderenplein richtte, kreeg men de indruk in een paardestal terecht te komen. Onmiddellijk was uw reukorgaan geprikkeld en rijk voorzien van de geur van paarderesten, daarbij weerklonk het gestamp en geklots van de hoeven. Een reeks rijtuiggen vatte daar post (die kregen de naam van vigilanten) om de reizigers te kunnen vervoeren. De uitgang van het station was aan die kant. De koetsiers stelden zich zo bescheiden mogelijk aan en naar mijn mening werd er veelvuldig gebruik gemaakt van de vigilanten; in die tijd bestonden er nog geen taxi's; als een reiziger gebruik maakte van een rijtuig, kwamen er gewoonlijk koffers en dozen bij van pas; het gebeurde, dat er zovele pakken en zakken geladen werden, dat de koetsier nauwelijks plaats vond op zijn bok. Een rit met een rijtuig — gewoonlijk « koers » genoemd — kostte in het begin van de eeuw 1,50 frank; het spreekt vanzelf, dat daar een fooi voor de koetsier aan toegevoegd werd. Daar bestond kans met de koetsier een overeenkomst te sluiten om gedurende een uur of meer in de stad rond te rijden; dat geschiedde meest met de handelsreizigers die met koffers beladen werden en het rijtuig bracht hen van de ene klant naar de andere.

Prentkaart, reeks Ganda : Zicht op het Zuidstation. Verzameling M. Broeckhove.

Tamelijk vroeg, bij de aankomst van de eerste trein, waren er reeds verschillende rijtuiggen op post; het kwam er voor de koetsier op aan daar de eerste te wezen; daar kwamen heel wat meer rijtuiggen, naarmate de tijd in de morgen verstreek. Omstreeks het middaguur kon men daar rijtuiggen merken van aan de uitgang van het station tot aan de Frère Orbanlaan, wanneer er geen trouwen, dopen of begravenissen op het programma stonden.

Telkens een koets met een reiziger verdween, schoven de koetsiers stelselmatig op; zo kreeg elkeen zijn beurt; degene die zijn koers had beëindigd, diende zich de laatste in de rij te stellen; het gebeurde ook, dat een kelner uit een of ander hotel een koets kwam bestellen voor een cliënt. Tijdens de rustige uren, wanneer er geen treinen binnenliepen, troeften de koetsiers samen. Ze behandelden natuurlijk allerlei onderwerpen. De een vertelde grapjes. Een andere bracht de politiek te berde. Weer een andere vertelde over zijn klanten, ofwel riepen ze samen naar en spotten met de voorbijgaande fabrieksmeisjes of atelierjuffrouwen. Ze vonden een middel of een gesprek om de tijd te doden, want anders zouden ze zich te zeer verveeld hebben.

Omstreeks twaalf uur zag men de vrouwen of de kinderen van de koetsiers het middageten aanbrengen. Dit was in een « porte-manger » geschikt. Sommige mannen hadden reeds bij voorbaat in hun wagen plaats genomen en verorberden ietwat verborgen hun schrale kost; anderen vatten post op hun bok, of leunden tegen een muur. Nou, zij trokken hun plan. Wanneer hun maal achter de rug

was, was het tijd om voor de paarden te zorgen; de mannen bonden aan de kop van het dier een muilzak, waarin het rantsoen haver gegoten was. Op die manier waren ze niet verplicht zich met de dieren naar de stal te begeven. Omstreeks de middag verwijlde daar bijna regelmatig een waar type, een kleine vent met een lichte bult, uiterst gediensig. Hij sjouwde elke middag gedurende een gans uur emmers met water om de paarden te laten drinken. Geen van de koetsiers zou me mededelen hoeveel hij daarvoor betaald werd. De vergoeding bedroeg wellicht niet veel, want de stakker zag er door zijn kleding en gelaatskleur doodarm uit.

Bij de koetsiers trof men alle soorten van gestalten aan. Er waren grote, dikke, kleine en magere. Die lieden hadden allen bijna een specifieke trek in hun gelaat, zoals men dat terugvindt bij de kelners. Daar bestaat gemakkelijk kans om hen te rangschikken. Het kenmerk bij de koetsiers bestond erin, dat men licht ontdekte en vaststelde, dat ze volgraag een pint of een borrel snoep:en. Onder hen bevonden zich oude en jonge mannen, maar de jonge zagen er even verlept uit als de oude. In de grond waren het allemaal goede typen. Want ze waren immer goed gehumeurd, alhoewel hun loon zeker tot de karigste moest gerekend worden.

In de zomer waren ze licht en luchtig gekleed, soms met een witte katoenen broek en een zwarte vest; in de meeste gevallen droegen ze een strooien hoed.

In de winter leverden de koetsiers een ware show van allerlei kledingstukken. De enen hadden soms van een oude hereknecht een afgedragen mantel kunnen kopen; dat was gewoonlijk een vrij lange mantel met een spleet tot aan de rug. Anderen droegen ook een betrekkelijk treffelijke overjas, veelal ook een afgedragene, die men op de oudemarkt voor een schappelijke prijs kon kopen; in verband daarmee dien ik eerst en vooral te verklaren, dat de koetsiers een werkelijk karig loon ontvingen: een frank en vijftig centiemmen per dag. Beeld u dat even in. Deze pietluttige som moest aangevuld worden met de fooi die ze van de klanten kregen. Nog andere koetsiers kochten, indien ze daar gelegenheid toe kregen, — en dat was een buitenkansje — soldatenmantels van de lansiers of van de kanonnières. Deze kledingstukken waren de beste en de warmste. Het waren uiterst lange mantels die haast tot aan de voeten reikten en daarboven hing dan een pelerine die van de schouders tot de heupen reikte. Het hoofddekseel was op zijn beurt zeer verscheiden: de ene droeg een bolhoed, de andere een hoge zijden hoed; weer een andere was getooid met een kaphoed, die in deze periode de markt veroverde en nog anderen droegen een muts of de « zevenmanier klak ».

Op een bepaald ogenblik heeft een of ander lid van de gemeenteraad deze verscheidenheid opgemerkt. De vroede vaderen palaberden plechtig en de gemeenteraad besloot, dat alle koetsiers van huurrijtuigen hetzelfde model van hoofddekseel zouden dragen. Dat was iets nieuws voor onze helden. Het bestond uit een zwarte blinkende buishoed. Trots dat ze toen waren! Het hoofddekseel stond hun biezonder goed. Maar na een tijdje ondervonden ze een nadeel; het hoofdzwet kon er niet uit! In het begin gaven allen een voorname indruk. Allengskens nochtans begonnen die buizen een totaal ander uitzicht te vertonen. De glans begon te tanen en te verdoven. Sommige koetsiers waren heus proper en stelden er prijs op, dat hun hoed keurig voor de deur kwam. Ze kuisten hem met schoenblink, maar bij

anderen was dit helemaal het geval niet. En dan, waren die hoeden altijd vast cilindrisch gebleven, dan zou de deftigheid en voornaamheid heel wat langer geduurd hebben. Naar na een korte korte periode vertoonden ze kromme en slomme lijnen, blutsen en builen, zodat de koetsiers er zelf over beschaamd waren en ze vergaten hem op te zetten.

Wat de paarden betreft, dat is ook een hoofdstuk op zichzelf. Het waren gewoonlijk dieren die talrijke jaren dienst in het leger achter de rug hadden en dan afgedankt en afgekeurd op een openbare verkoping belandden. Over het algemeen kochten de huurhouders deze dieren om ze nog enkele jaren in de koets te laten lopen.

Wanneer die beesten van het leger kwamen, vertoonden ze nog een betrekkelijk goede vorm. Een paar jaar later echter lieten de sporen van de ondervoeding zich gelden. De dieren werden grauw en de ribben staken bij sommige haast door de huid. Men kon effenaf spreken van « kajuten » of uitgemergelde beesten.

Een Gentenaar is een geboren humorist en vindt licht een onderwerp om een « lolleke te maken ». Het is algemeen bekend dat men, in de Arteveldestad bij het bemerken van zulkdanig uitgemergeld dier, schamper spot :

— Bekijk dat paard een keer. Het heeft hoepels gegeten!

Dat beduidt vanzelfsprekend een zware belediging voor de eigenaar. Op zeker ogenblik bevond zich een koetsier met dergelijk paard aan het Zuidstation. De schooljongens en tevens de straatridders hadden het vlug in de gaten, dat bij het dier de ribben overvloedig door de huid staken. Zij begonnen natuurlijk te plagen :

— Hé, koetsier, geef mij een keer een hoepel.

Of : — Hé, koetsier, help eens de hoepels tellen.

Dergelijke op- en aanmerkingen begonnen de man erg te vervelen en hij zon op wraak. Hoe kon hij het hun betaald zetten? Hij moest een stunt uithalen om ze eens voor goed hun spotternij af te leren. Op zekere dag « stond hij op scheute ».

Het liedje begon opnieuw :

— Koetsier, zijn de hoepels afgeslagen?

De maat was overgelopen. Hij schoot vooruit, greep een van de spotters bij de kraag en sleurde hem tot bij het paard. Hij hief de staart van het dier op, wreef de jongen met zijn neus in het achterste van het paard en schreeuwde verbolgen :

— Hier, voilà! Gij hebt een hoepel gevraagd. Wel, ge moogt eens in de étalage kijken en dan de schoonste uitkiezen!

Na dergelijk incident stelden de bengels een einde aan hun spotternij. De anekdote bewijst, hoe de Gentenaars in alle rangen en standen en leeftijden vinnig humoristisch kunnen reageren.

Een ander punt betreft de controle vanwege de politie. De politieagenten oefenden een streng toezicht uit op de koetsiers. Bij het geringste verzuim namen ze hen in overtreding. Laten we een paar punten aanhalen : ze mochten hun paard niet

alleen laten en mochten tijdens hun dienst niet gaan drinken in de herbergen. Wanneer een agent hen snapte, ging het immer gepaard met een boete van vijf frank. Dat was een uitzonderlijke hoge som, want deze mannen verdienden amper twee frank vijftig, daghuur en drinkgeld inbegrepen. Moeder de vrouw was gewoonlijk het kind van de rekening en moest het uitzweten. De voerman ging meestendeels de straf uitzitten in het gevang en wachtte gewoonlijk tot hij vier of vijf dagen in serie kon achter de tralies blijven. Dat geschiedde over het algemeen in de winter. De commerce slabakte dan toch.

In de gemeenteraad nam men eens een speciaal besluit voor de paarden van de koetsiers. Dat stond waarschijnlijk in verband met de Maatschappij van de Dierenbescherming. Daar de dieren aan het Zuidstation te veel en te lang in de zon stonden — waren het toen betere zomers dan thans? — moest hun kop beschermd en beschut worden tegen de zonnestrallen. De paarden moesten een strooien hoed op de kop krijgen. Op een bepaalde dag kreeg men dan een koddig en ongewoon verschijnsel: alle paarden pronkten daar met een strooien deksel, waaruit de oren staken. Zal het deksel op hun kop veel voordeel opgeleverd hebben? Een zaak is zeker, na enkele jaren zag men de paarden opnieuw zonder hoed, zon of geen zon.

In de buurt van het station vertoefden en verwijlden nog andere personen die onze aandacht verdienen, o.a. de kommissionarissen of kruiers, die men ook de boodschappers noemde.

De kommissionair was om het anders uit te drukken een pakjesdrager. een sjouwer, typisch gekleed met een lange witte kiel. Zijn waardigheid stond langs de voorkant op de pet gegrift, een geelkoperen plaat vermeldde tegelijk het nummer van zijn vergunning.

In het begin van onze eeuw liepen daar drie of vier kommissionairs. Zij wachtten de reizigers buiten het station af. Zij vroegen dan hoffelijk en bedeesd, of opdringerig volgens hun karakter, of ze, de reizigers van hun pakken en zakken mochten «ontlasten». Bij de reizigers trof men vanzelfsprekend ook gierigaards aan die kost wat kost zelf hun valiezen verder sleurden, maar de meeste voyageurs of handelsreizigers waren blijde en tevreden, dat ze dergelijke lieden aantroffen. Zulkdanige reizigers dienden in de onmiddellijke buurt van het station te zijn, in een of ander hotel, of in een winkel of magazijn. De pakjesdrager kreeg een fooi, groot of klein in verhouding met het temperament van de schenker. De goedwilligheid van de reiziger bepaalde het verschil. Na de boodschap begaf de kommissionair zich terug naar zijn plaats om naar andere klanten uit te zien.

In dit kader past een ander soort kommissionairs, namelijk de blauwkielen. Die verrichtten hun taak en werk binnen het station zelf. Zij hadden natuurlijk de eerste gelegenheid en ook de beste, om de reizigers van hun last en vracht te verlossen.

De blauwkielen zagen er een tikje fatsoenlijker uit dan hun kollega's buiten het gebouw. Ik geloof, dat zij heel wat meer verdienden. Wellicht hadden ze tegen betaling van een zekere taks de vergunning verkregen om binnen het station op te treden. Zij hadden ook hun gewone klanten. Wanneer er zware koffers dienden vervoerd te worden, begaven ze zich vlug naar de Dierentuinlaan om er een

stootkarretje te huren om de vracht te vervoeren. Zodra de blauwkielen met hun klanten uit het zicht waren — en de karwei duurde soms een hele dag — dan verliep dit in het voordeel van de buitenkommissionnairs, die soms gretig en dankbaar van de kans gebruik maakten.

De gewone kommissionnairs waren echte, arme dusen. Twee kwalen drukten immers op hen: ze beschikten in de loop van elke dag over veel vrije tijd en tegelijk plaagde de dorst hen een ruim deel van de dag. Men kan gemakkelijk verstaan, dat in dergelijke omstandigheden slechts een luttel deel van het verdiende geld aan de vrouw kon afgegeven worden.

Het was echter niet alles armoe-sta-mij-bij in de omgeving van het station Gent-Zuid. Er waren ook dagen van groot vertoon. Het Graaf van Vlaanderenplein was door zijn speciale ligging zowat de erkende paradeplaats van de Stad Gent. Dit lag bij het volgende.

Het stationsgebouw Gent-Zuid had aan de kant van dit plein een hoge rijkversierde zijgevel (kolommen en beelden); in het midden leidden brede trappen naar een zware dubbele gedeeltelijk smeedijzeren poort die naar binnen opende op een gang die naar het midden der spoorhalle voerde. Dit was de koninklijke uitgang. Hij deed dienst, naar zijn naam het aanduidt, bij bezoeken van de vorst of van leden van de dynastie aan Gent.

Bij die gelegenheden heerste een grote drukte op het plein, waar nieuwsgierigen zich verdrongen om niets te missen van het officieel en militair vertoon.

Soms werd uitzonderlijk toelating verleend tot het gebruik van de koninklijke uitgang bij gelegenheid van de zogenaamde « inhalingen » van Gentse maatschappijen die in andere steden of in het buitenland zegevierend deelgenomen hadden aan belangrijke wedstrijden (muziek, koorzang, toneel, turnen, sport, enz.).

De inhaling had niet altijd plaats op de dag van de werkelijke terugkeer in de stad. Bij voorkeur werd een symbolische dag (vooral de maandag laat in de namiddag) daartoe verkozen. De overwinnaars stapten samen in een bommel-treintje in een station van de omgeving (Merelbeke of St.-Denijs-Westrem) en werden bij de aankomst in het station Gent-Zuid feestelijk opgewacht en begroet door een feestkomitee, waarna het stoetsgewijze in triomf ging langs de haagvormende delegaties van maatschappijen allerhande naar het stadhuis waar de officiële ontvangst plaats had.

Het laatste lid van de dynastie, dat deze uitgang benuttigde, was erfprins Leopold bij zijn reizen naar Gent, waar hij in 1922 en later leergangen aan de Rijksuniversiteit Gent volgde.

De laatste voor wie de koninklijke uitgang diende, in 1923, was de pseudo-torrero Don Savat-Barder, die met de trein vertrokken uit Wetteren, in het station Gent-Zuid opgewacht werd door de leden van de Société Générale des Etudiants libéraux; ze begeleiden hem, pralend in het traditioneel kostuum van stierenvechter en gezeten in een open landauer, in doortocht door de stad naar het stadspark waar hij op het studentenbal in de Casinozaal, in een corrida zou optreden.

(Vervolg op blz. 152)

Sagen uit Zuid-Oost-Vlaanderen

I. Toverij en Toverboek

Faas was een boer mee een koppel paarden. En hij ging mee zijn bakte, mee zijn koren naar de meulen te Boembeke in Michelbeke. En hij vertelt tegen de mulder :

— Door, bij mij is 't nu iet op mijn hof.

— Ja, Faas? Wat is d'r gebeurd?

— Alle dagen liggen d'r beesten half dood, verdwelmd, paarden, koeien, de varkens ook.

— Ja, zegt hij, Door. Dat is toverij, zegt hij.

— Hoe is 't toverij? zegt hij, Faas.

— Ja, ja, zegt hij. 't Is toverij. Maar 't is niets, Faas, zegt hij. Ik zal ekik dat komen arrangeren.

— Ja, Door, kent gij datte?

— Ja 'k, zegt hij.

— En wanneer komt ge dat doen?

— Wel, zaterdagavond. Maar ge moet zien, dat er niemand niet op 't hof 'n is, niemand als gij alleen. En ge zorgt, zegt hij, dat ge daar een kortwagen hout hebt, scheiers, tegen dat ik toekom. En ik zal d'r zijn. Maar ge moet zien, dat alleman van 't hof is, vrouw en kinders en hulder knechten.

Markeil was koeier op dat hof, maar hij heette Seeuws mee zijn echte naam, Maurice Seeuws. Hij had hem weggestoken. Hij wist van dat spel en hij zegt :

— Hola, 'k ga mij hier boven op de poort wegsteken. Dat was een schelf mee hooi op. Door moest daar passeren en die toveres moest daar ook passeren. Markeil heeft dat dikwijls verteld.

Ja, Door kwam af mee een boek, dikke bij dikke.

— Allez, Faas, wij gaan beginnen. We gaan beginnen, ja. En leg dat hout daar een keer aan die schouw.

Dat was nog een schouw gelijk in den ouden tijd mee een open haard. Faas moest dat vier ontsteken mee papier en mee strooi en smeed er blokken hout in.

— Ze zal daar wel gaan zijn, zegt hij, Door.

En de poort ging open.

— Ja, zegt hij, Faas. Jaja.

— Hoe meer dat ik leze, hoe meer dat ze zal bij ons komen.

Door zag ze over de koer komen.

— Zie ze gij, Faas?

— Neen ik, zegt hij, Faas.

— Ge zult ze wel gaan zien, zegt hij, Door.

Door weer aan 't lezen, tot als ze binnenkwam in de kamer.

— Ziet ge 't nu, Faas? zegt hij, Door, wat dat 't is. Dat is echte toverij. Dat zijn slechte mensen, zegt hij, Door also.

— Gij moet dat ontdoen of ik zal u verbranden, zei hij.

En hij leesde zodanig, tot dat ze in dat vier moest. En daar moest ze 't in ontdoen. En daar heeft ze dan vergiffenis gevraagd. En 't was gedaan.

II. De tovenaer na zijn tussenkomst.

Maar dan, als dat gedaan was, moest Door naar huis gaan, ten drijven van de morgen. Hij ging weer naar zijne meulen en als 't hij half weg was, 'n kost hij niet meer gaan. In mijn vader zijnen thuis kwam hij nogal veel een pijpke roken 's avonds en daar klopte hij ten drijven van de morgen op de deur.

En 't vrouwvolk zei :

— Wij 'n gaan niet opendoen. 't Is Door, misschien zat, bedronken. Dat gaan we niet doen. Door moet weerkeren.

En als hij aan 't hof kwam van boer Crombé, waren die knechten al wakker en ze hoorden op de poort kloppen. En daar lieten ze Door binnen. En daar is een knecht meegegaan, tot als hij thuis was. Hij kost anders niet meer uit de voeten. Als hij 's avonds buitenging, moest er altijd iemand bij hem zijn. Hij was nooit alleen. Hij was van 't kwaad bezeten achter die historie mee Faas.

Als Door wegging, b.v. naar Brussel of naar Gent of Sint-Goriks — 't was 't zelfde waar, hé — dan wist hij, als iemand in zijn boeken aan 't lezen was. Dan zeid' hij :

— 't Zit een in mijn boeken te lezen.

Dat wist hij op hetzelfde moment, waar dat hij zat.

III. De begrafenis van de tovenaer.

Door ging naar kerk noch naar kluize. Hij voorspelde wat ze moesten doen bij zijn dood.

— Ze moeten mee een fles djenever in hulder vuisten lopen, zeid' hij, dat ze plezier mee mij hebben.

Door is verongelukt op zijne meulen, in een winter. 't Vroos. Dat wiel van de molen zat vast in 't water en met een bijl heeft hij dat ijs willen loskappen. Hij is naar beneen gestuikt en hij was het hart ingedrukt. Hij ging naar kerk noch naar kluize. Dat was een framasson. Zij hebben de lichter op een plank, op een deur voortgetrokken op 't water, dat die niet kan kantelen. Ze hebben hem also vervoerd tot aan de café « De Waterrat » met een zeel. Die meelingen naar de begrafenis, moesten allemaal zingen onderweg en aan de brug bij « De Waterrat », aan meester De Wolf, hebben ze hem bovengetrokken en dan hebben ze hem gedregen mee de handen tot aan 't kerkhof.

Al die meeinging, moest djenever drinken en zingen van Mieke Pijpekop.

Wel, Mieke Pijpekop

Schenk ons nog een bobijntje

Liever een groot als een kleintje,

Als het maar djenever 'n is.

Die dat kan drinken, mijn vrienden,

't en is niets anders te vinden.

Door zat bekans alle dagen in mijn vader zijnen thuis. En daar kwam hij een pijpke roken. Ze wisten dat vroeger niet, dat hij kost toveren. Als de geburen dat wisten van Faas, dan kwam dat uit.

Dat was rijk volk, dat was van Maria-Lierde. Alles op dat hof was in 't ijzer, deuren en karren. Een smid had dat gemaakt. Door zijn broer, dat was Pijpe. Die is gestorven van een ziekte. Ja, Jeanne Mulders was hun naam. Dat was apart volk.

Zegspersoon : Achiel Callebaut, 70 jaar, gepensioneerd spoorwegarbeider, woonachtig te Zottegem, geboren te Sint-Maria-Oudenhove. Zijn ouderlijke woning was ongeveer tweehonderd meter van de molen te Boembeke en van boer Faas verwijderd. De koeier van het hof, Maurice Seeuws, heeft hem de toverhistorie dikwijls verteld. Achiel Callebaut kent geen enkel ander volksverhaal.

De luchtige en kluchtige mentaliteit van Door i.v.m. zijn begrafenis wordt onbewimpeld weerspiegeld in het « Lied der Dronkaards » dat Roger Ghyselinck, hoofdonderwijzer te Zegelsem in de buurt van onze held op het einde van vorige eeuw optekende.⁽¹⁾

Het Lied der Dronkaards

1.

Dronkaards, komt al bijeen
Aanhoort mijn droevig scheiden.
'k Moet van de wereld scheen.
De dood komt mij bestrijden.
Ik heb gemaakt mijn testament.
Van drinken ben ik wel bekend!
Komt, luistert naar den ende. (laatste drie regels bis)

2.

En als ik dood zal zijn,
't Eerste dat ik bespreke :
Ik moet begraven zijn
Langs ene waterbeke.
Mijn doodkist moet een bierton zijn,
Daarbij een vat met brandewijn,
Tot bijstand van mijn pijn.

(1) Volk en Taal, Ronde, I (1889) 10de Afl. v. r. 15 April, 76, met aanduiding van de muziek.

En daar moet bij zijn
 Een bakske vol met pijpen
 Een zakske met toebak
 Om als ik wil ontsteken,
 Een staal en vierkei met ter spoed
 Om alze-k-ik ontsteken moet
 Een pijpke wondergoed.

Vier dronkaards, even straf,
 Zullen mijn lichaam dragen
 Met vreugd al naar het graf.
 Dronkaards, schept maar behagen,
 Als gij zult komen achter 't lijk,
 Dan zult gij zingen al gelijk :
 Dronkaards zijn even rijk.⁽¹⁾

IV. Spookdieren. Hen en kiekens veranderen in doodshoofd.

Op zekere avond vertelt mijn grootvader van spoken. Isidoor was de naam van mijn grootvader.

— Zegt hij, jongen, gij zijt in het opkomen van uw leven. Maar pas op, gij zijt nog niet volleeft en wanneer gij komt in zulke dingen gelijk ik dat alles tegengekomen ben, zult ge nog veel ervaringen moeten opdoen.

Hij begost met het volgende.

Op zekeren avond kwam ik van Scheldewindeke, langs de grote baan en toen ik op zeker ogenblik de steenweg moest kruisen, zag ik almeteens een vervaarlijk ding. Hij naderde het, een man die niet verschrokken was van een klein ding. In dien tijd van 1800 droegen alle mannen een kiel. Hij naderde en zag sebiet, dat er iets was, dat niet in orde was. Wanneer hij hem had gebogen, om het ding goed te bezichtigen, ziet hij dat het een hen was, een hen met zeven kiekens. Hij ramasseerde heel de boel in zijne kiel, bracht het naar huis en verwittigde zijn vrouw en zegt :

— Een goede vangst. 'k Steek dat in het varkenskot en morgen zijn wij erdoor.

Hij opent de kiel, houdt de kiel open. Alles viel beneen : een groot doodshoofd met zeven kleine. Verschrikt zegt hij bij zijn vrouw, zegt hij :

— Kom, ziet eens hier. Ik vind daar een hen met zeven kiekens, giet het uit in het varkenskot, zeven kleine doodshoofden met een groot.

De paster van Dikkele die 'k nu natuurlijk niet meer kan noemen, kwam daar 's anderendaags en hij zei :

— Vriend, gij moet op hetzelfde uur dat ding op de gestelde plaats weerdragen.

Zo gezegd, zo gedaan. Wanneer hij op dezelfde plaats kwam, weer met dezelfde kleren, opende hij zijne kiel, gooide het er alles uit. De hen was d'r terug met de zeven kiekens.

(1) Een « natte » of « zatte » begrafenis beleefde men ook te Haaltert in 1683. De « preter » (= veldwachter) was in zijn leven zeer genegen « tot het drincken van brandewijn ». Zijn erfgenamen waren verplicht bij zijn begrafenis de dragers « te bescincken met eenen pot brandewijns int uytgaen van thuis » en « een maet brandewijns » te geven « aen elke herberghe daer hij gewoon was sijn selven sat te drincken ». De dragers hielden « met de eene hand tgelas gevult met brandewijn ende met d'ander de berre ofte t'lijk vast ». Jozef de Brouwer. Het Land van Aalst. I (1949) 156-157.

V. Luchtgeesten. Een ster en zwetende paarden.

Mijn grootvader was eerste paardenknecht bij een grote boer, de burgemeester van Dikkelvenne, De Clercq. Deze burgemeester was boer op het grootste hof van het omliggende.

— Awel, zegt hij, papa — zo noemde hij mijn grootvader — hier gebeuren rare dingen. Want ik heb al verscheidene morgen gezien, wanneer ik naar mijn weide ga, dat ons paarden vol zweet staan.

Op een zekere nacht vertrekken ze, de biezonderste mannen van het hof, naar die weide. Om twaalf uren om juist te zijn, komt er zo gelijk een sterre voor de pin. Die ster valt uit. Ze vliegen elk naar een paard, die vier mannen uit die ster vliegen naar die paarden. Zij berijden elk een paard. Nu, weer dezelfde priester van dat spel met die hen, zegt hij :

— Ge moet hier iets zoeken. 't Loopt hier een verboden man op uw hof.

VI. Een man met een berevel.

De burgemeester met mijn grootvader en met nog verscheidene mannen — want dat was een grote boerderij, gelijk gij zult horen : tweeënzeventig trekpaarden, dertig, veertig andere jonge dingen. Ge moet weten, mijn beste vrienden, heel Dikkelvenne was van burgemeester De Clercq, die overleden is in 1901. Dus hij ging verder, mijn grootvader mee vertellen en ik had gelijk de prikkel om te luisteren. Ik voelde zo iets. Nu ge kunt het niet zeggen, als ge maar zoveel jaren telt.

— Dat is Peet Versluis van Velzeke, deze met de slomme muts op zijn hoofd, dat is niet goed met hem, zegt de burgemeester. Want ik heb al verscheidene malen ondervonden, dat diene man hier is en hij is weg.

Want op een zekere morgen, uw vader, Polydoor Labijn en Remi De Measure waren daar paardeknechten in eerste kategorie, mee nog veel verscheidene andere mannen, op een dinsdagmorgen verspreken ze dat. Ze moeten mee drij stieren naar Zottegem, naar de statie. Mijn vader heeft het misschien wel honderd malen verteld. Ik herinner me nog. Daar was een horlogist in Zottegem in de Statiestraat, één horlogewinkel en daar was een stier ontsprongen en die stier was in diene winkel binnengesprongen. Nu, die zaak was in orde voor die stieren. Ze waren juist in diene moment moeten geleverd worden. Anders was die verdachte man mee de **scheve** muts daarbij. Maar nu, op de moment dat hij moest in Zottegem zijn, mee die stieren en mee Polidoor Labijn en mee mijn vader, was daar een andere man van Hundelgem en deze had een berenvel gevonden onder een houtmijt, maar zonder dat hij wist, dat de scheve muts op dat moment moest in Zottegem zijn, en hij 'n had ginder niet weggeweest. En deze man van Hundelgem had den oven doen branden. Hij wilde zijn berenvel verbranden, waar dat hij heel Dikkelvenne mee bezig was mee bespoken. Had hij in Zottegem niet weggeweest, hij 'n had daar niet weggeweest en terzelfdertijd had hij die man mee de muts bij zijn **schouders** dat berenvel aangetrokken en nadien was dat natuurlijk veel verbeterd. Maar diene man 'n hebben ze nooit nie teruggezien.

VII. Spookdieren. Witte geiten.

Van spoken kunt ge zoveel klappen als ge wilt. 'k Heb daar nog veel dingen horen vertellen. Maar 't is hier in ons Dikkele niet lang geleden, misschien vijftwintig, dertig jaar, dat er hier jonge mannen waren, die van Elve, een wijk van Dikkele als 't u blijft, die bij hun meiske gingen en wanneer ze Dikkele naderden — ze spraken hier van één witte geit — maar 't liepen er hier met honderden. Sedert tien, vijftien jaar is het hier veel verbeterd. De geiten zijn verdwenen. Wie dat er eigenlijk het slachtoffer van is, of de uitvinder van dat venijn, ik meen, dat het Sint-Antonius is.⁽¹⁾

We hebben hier nog dat beleefd. Drij mannen die van bij hulder vrouwmens kwamen.

Awel, ze maakten akkoord om aan de wegwijzer van 't vliegplein bijeen te komen. We zeggen 't vliegplein, omdat het een vliegplein geweest is voor veertiene. Ze hadden een goe gedacht van daar naartoe te komen en ze geraakten daar nooit en ze meenden, dat er maar één witte geit was. Maar ze hadden alle drij ene, tweedriehonderd meter meegedragen, meegedragen en als ze het niet 'n deden, of aan haar ding niet voldeen, hé, moesten die geiten gedragen worden. Die mannen moesten die witte geiten dragen.

Zegspersoon : Michel De Measure, geboren in 1908 te Dikkelvenne, is brouwersgast en uitbater van de herberg « In de Casino », hoorde de verhalen van zijn vader Remy De Measure, landbouwer.

VIII. Terugkerende dode.

Kent gij de familie van Mareue's Peerke? Die hebben wat meegemaakt op Allerheiligen. Zij moesten zij naar de kerke 's nachts, willen of niet, in een droom. Echt dan. Ze stonden zij op en naar de kerke en als ze daar arriveerden, sloeg het twee uren op de toren. 't Was donker buiten en in de kerke brandden allemaal de lichten. Ze gingen binnen en zagen de paster aan 't altaar en die heeft de mis opgedragen. En zij waren rond de drij uren weer thuis. Alleen de familie van Peerke was daar in de kerke. Dat was de geest van een paster die een mes moest doen en die hij niet gedaan had en die daarvoor weergekomen was.

Peerke die woonde daar aan de hoek van 't ketseke (te Sint-Maria-Oudenhove).

Zegspersoon : B.V.N., Sint-Maria-Oudenhove, huishoudster, 65 j.

Renaat VAN DER LINDEN

---

(1) St.-Antonius, tweede patroon van Dikkele, werd daar fel aangeropen tegen de ziekten der dieren.

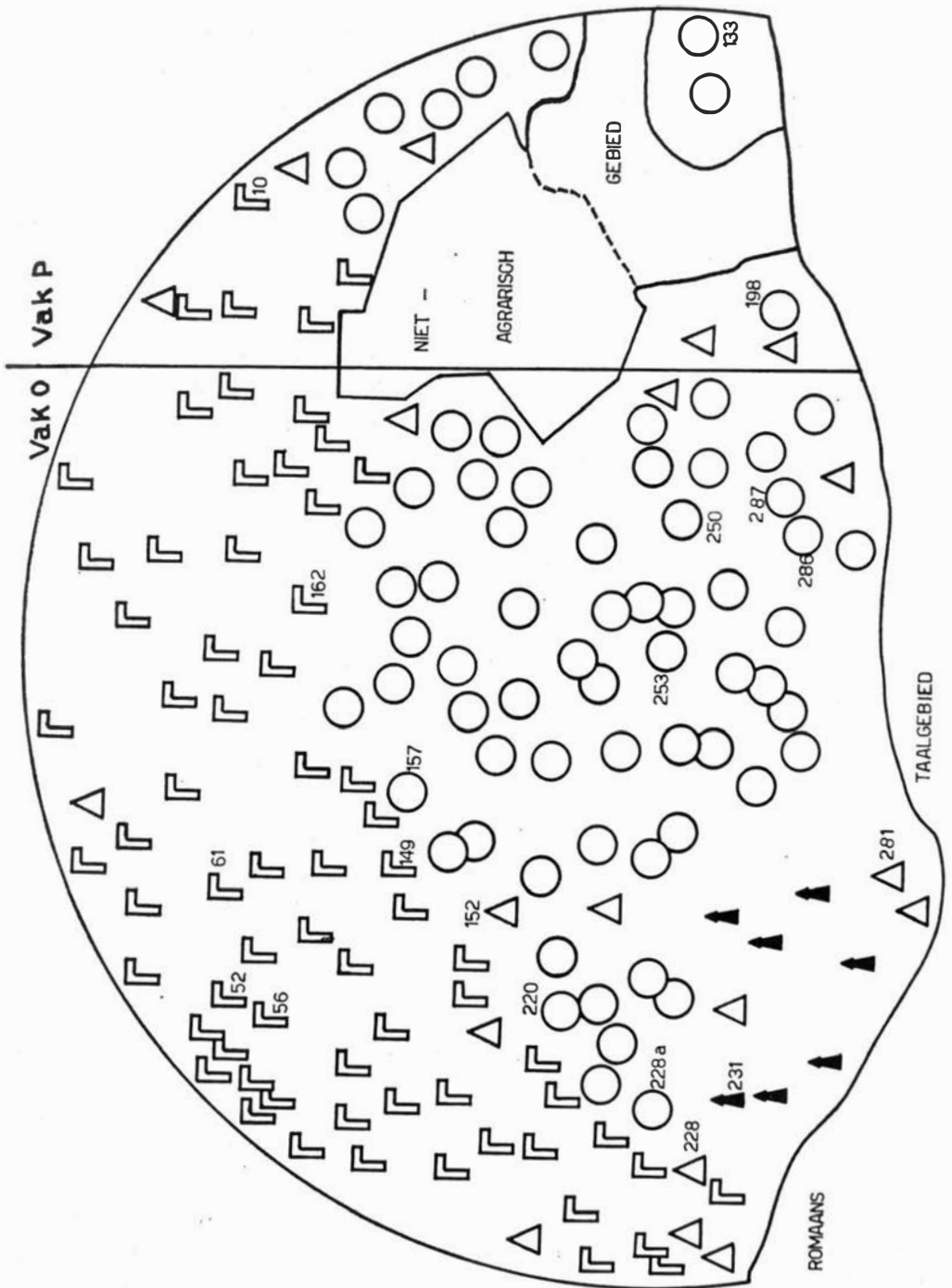
Landbouwterminologie

Naar aanleiding van E. EYLENBOSCH, *Woordgeografische studies in verband met de taal van het landbouwbedrijf in West-Brabant en aangrenzend Oost-Vlaanderen*. Werken uitgegeven door de Kon. Commissie voor Toponymie en Dialectologie (Vlaamse afdeling) nr. 10. Drukk. Symons. Leuven 1962 (sic; blijkens het « ten geleide » kwam het van de pers in het voorjaar 1965), 335 p.

Het boek bestaat eigenlijk uit 35 hoofdstukjes, telkens een aparte studie bij een taalgeografische kaart van woorden en termen uit de vaktaal van het landbouwbedrijf binnen een Westbrabants-Oostvlaams onderzoeksgebied. Het hartstuk ervan vormt het Payottenland, begrensd door Zenne en Dender, en het gebied raakt aan de Romaanse taalgrens, wat zijn weerspiegeling zal krijgen in verscheidene benamingen voor de landbouwbegrippen. Een overzicht van het gebied krijgt u op benedenstaande afdruk van kaart nr. 5, gewijd aan de « *steel van de dorsvlegel* ». Naast dat begrip werden achtereenvolgens behandeld : de *spinde* (provisiekamertje), de *wervel* (aan een deur), de *hooizolder* boven de stal, de *bergruimte in de schuur* (tas, enz.), *gezuiverd roggestro* (gelui, walm), de *brank* (korte stam die blijft staan en waarop steeds hernieuwd jong hout uitschiet, haagstronk), de *mutsaard, landbouwgereedschap* (alaam, getrek, getuig), de *veldrol*, de *pekker* (verdraagbaar houten toestel, een hefboom op een tweepoot, die dient om wagens en karren een weinig van de grond te lichten, als men er de wielen wil van afnemen om de assen te smeren), de *driewielkar*, de *wagenmaker*, de *varkensslachter*, *reuzel* (smout, vet), de *test* (roompot), de *grenssteen*, *wintergerst*, *rogge*, *rapen* (in de verbinding « rapen zaaien »), *onkruid* (kruid, vuil), de hak om aardappelen aan te aarden (hak, braak, kapper), *aanaardploeg* (binoot, wroeter, enz.), *ploegen* (ww.), de *wendakker*, de *wagenreep*, de *oogstladders*, de *ruif* van een paard, de eerste, tweede en derde *trekknuppel*, de *tandbeugel* op een eg en de *halsbeugel* van een koe, de *varkenskooi* en de *biggenkooi*. Hoe schrijver telkens te werk gaat, demonstreren we aan de hand van zijn kaart over de steel van de dorsvlegel.

Vier benamingen werden in kaart gebracht : *staf* (het teken bestaande uit de verbinding van twee rechthoekjes), *geerde* (het cirkeltje), *roe(de)* (weergegeven door het zwarte teken) en *steel* (het driehoekje). In de commentaar (p. 66-72) bespreekt schr. het probleem naar de oude of archaische woorden in de taal van en om het landbouwbedrijf, waarbij hij kan besluiten dat archaïsme in klank en vorm geenszins veelvuldig is aan te wijzen en dat haar woordenschat heel wat jong, soms zeer jong taalgoed bevat. Toch constateert hij dat de landbouwtal onvermoed en in overvloed woorden bewaart waarvan het gebruik in de algemene taal zeldzaam of helemaal onbekend is. In het besproken gebied zijn de overwegende benamingen *staf* en *geerde*, terwijl *roede* een beperkt verspreidingsgebied heeft. De drie specifieke benamingen worden hier en daar aangetast door een veel algemener woord *steel*. Doch daarbij merkt hij onmiddellijk op dat de kaart het taalgebruik van de oudere leeftijds groepen, niet van de aankomende weerspiegelt.

Uit het etymologisch en taalvergelijkend onderzoek van de drie typische

Kaart nr. 5 : Steel van de dorsvlegel.
 (Cliché Kon. Comm. v. Dialectologie en Toponomie, Brussel)

benamingen blijkt dat ze tot de gemeen-Germaanse taallaag behoren, terwijl ook buiten het Germaans telkens verwanten kunnen worden aangewezen. Naast de bespreking van enkele fonetische verschijnselen, besluit de Schr. dat de op kaart gebrachte benamingen weldra als archaïstisch zullen gelden: met de traditionele dorsvlegel raken ook de benamingen van zijn onderdelen in onbruik.

Het boek is exemplarisch met alle filologische acribie opgesteld en ingericht. We vinden een alfabetisch register van de onderzochte plaatsen, een lijst van aangehaalde bronnen (echter zonder aanduiding van het aantal bladzijden van de boeken!), een lijst van gebruikte afkortingen, de clichés van de 37 kaarten (nr. 36 en 37 brengen de isoglossen in beeld) gebundeld in een atlasje, een appendix met de fonetische transcriptie van het volledige materiaal waarop de woordkaarten steunen, een woordregister en tenslotte een zaakregister, als bruikbaar middel bij het naslaan van de besproken realia.

Wij mogen niet nalaten te onderstrepen wat het belang voor de volkskundige is van dergelijke werken, gegroeid uit de school der « Wörter und Sachen ». De volkskundige die volkstechnische voorwerpen bestudeert, dient na te gaan of er bij verschillende vorm of bij verschillende functie ook andere benamingen worden gebezigd, die de taalkundige, inzonderheid de dialectoloog, etymologisch en geografisch kan verklaren. Hier moeten we echter ook beklemtonen dat de dialectoloog die op dergelijk gebied werkt een ruime volkskundige belangstelling moet hebben. Moge hij niet nalaten volkskundige feiten te noteren en te signaleren. Samenwerking en groepswork is hier meer dan nodig.

De bruikbaarheid van het werk van de heer Eylenbosch willen we aantonen aan de hand van enkele gegevens, geput uit de ingestuurde vragenlijsten nr. 2 (uitgezonden door de Dienst voor Volkskundige Opzoeken van onze Bond en door het Seminarie voor Volkskunde van de Gentse Universiteit in 1958-1960), en wel in verband met kaarten 18 en 19.

Kaart 18 brengt de benamingen voor wintergerst in beeld. Daaruit blijkt dat in een vierde van het bestreken gebied de benaming *schokkeloen* (of varianten) in gebruik is. Ons materiaal geeft nog *schokkeloen* voor O 131 (Burst), O 146 (Haaltert), O 151 (Okegem), O 157 (Liedekerke) naast [gjest], O 243 (Kester), O 64 Nieuwerkerken. O 65 Erembodegem, alle plaatsen die bij het gebied van de kaart aansluiten.

Kaart 19 verwerkt de gegevens over de benamingen van de *rogge* nl. koren, graan of rogge. De volgens de kaart zeldzame benaming *graan* wordt in ons materiaal bevestigd voor Hofstade (O 59) en aangevuld voor St.-Katharina-Lombeek (O 156) en O 46 (Lede). De benamingen *koren* uit ons materiaal komen alle uit het koren-gebied van de kaart; ook voor O 158 (Pamel) en O 146 (Haaltert) krijgen wij « koren » en voor O 151 (Okegem) vermeldt de zegspersoon « vroeger ook koren genoemd ». Alweer plaatsen aan de rand van het gebied van de kaart.

Uit die steekproeven blijkt de betrouwbaarheid van het materiaal van de schrijver en meteen ook die van de schriftelijk ingewonnen gegevens van onze vragenlijst.

Tot slot wil ik de wens uitdrukken, dat hetzelfde onderzoek als dat van de heer Eylenbosch voor de aansluitende gebieden ten westen, noorden en oosten en zelfs voor het hele Vlaamse taalgebied zou worden ondernomen. Al te vaak is het zo dat een grondig taalgeografisch onderzoek gebeurt voor een beperkt gebied — trouwens terecht — maar dat voor uitbreiding door dezelfde navorser de tijd ontbreekt. Mogen anderen de voortzetting en aansluiting op zich nemen.

Dr. R. HAESERYN

BOEKBESPREKING

JULIEN DE VUYST: «Het Nederlandse Volkslied». Bibliografie 1800-1965. Twee delen. Bibliographia Belgica 98. Brussel, Belgische Commissie voor Bibliografie, 1967. 538 blz. Brussel, Huidevetterstraat 80-84.

Volkskundige tijdschriften hebben in de vorige eeuw reeds en thans nog vele liederen, teksten en muziek, gepubliceerd. Een bibliografie heeft slechts weinig of geen vorsers bekoord. D. F. Scheurleer heeft met zijn «Nederlandse liederboeken: Lijst der in Nederland tot het jaar 1800 uitgegeven liederboeken» de periode vóór 1800 behandeld. De bibliografie van Julien De Vuyst stamt uit katalogen en uit een tachtigtal tijdschriften, waarvan de lijst vooraan afgedrukt is. Liederboeken, studiën over het volkslied, artikels van dagbladen en tijdschriften, pamfletten en andere drukwerken, belangrijk voor de kennis van het oude en huidige volkslied, hebben de aandacht van de auteur gaande gemaakt.

De studie omvat 2.536 nummers en is alfabetisch gerangschikt, volgens de lijst van de auteurs, begin van een lied, begin van de titel van een naamloos boek, enz.

Achteraan zorgen de registers op de plaatsnamen, persoonsnamen en op de onderscheiden liedsoorten (degelijk uitgewerkt) voor het vlug terugvinden van een auteur of een lied.

De publikatie van deze bibliografie legt de basis voor verdere studie. Een lijst van 2.536 nummers in een bibliografie bewijst, dat er «heel wat werk op de winkel is». De werken van D. F. Scheurleer en Julien De Vuyst vormen een waardevolle musicologische bijdrage in het kader van de volkskunde.

Renaat van der Linden.

ZOEKEN EN ZANTEN

WESTVLETEREN. — Trappistenbier.

In Westvleteren bevindt zich de Sint-Sixtus-Trappistenabdij, gesticht in 1831 als priorij, sinds 1871 abdij, met monumenten voor de eigenlijke stichter, de kluizeenaar Jan Baptist Victoor uit Reningelst.

Sedert 1838 brouwen de paters er Trappistenbier en dit met verschillend alcoholgehalte.

Achteraan de schenkbank in het café « De Vrede », rechtover de ingang van het klooster zwaait een opschrift de lof van het bier in 't Nederlands, Frans, Duits en Engels. De Nederlandse tekst luidt als volgt :

*Ieder jongeling wordt eerst man
Als hij een goed bierke drinken kan.
Proef dan Trappist van Westvleteren
Want nergens vindt men beteren.
Alleen hier verkoopt men dit fijn bier
En het drinken is een echt plezier.
Zijn internationale faam
Vlaamse Bourgogne is zijn naam,
Trotseert alle grote bieren.
Dus mogen wij het zeker vieren.
Leve het Trappistenbier
Dat men kan drinken hier.*

Op de voorzijde van de schenkbank wordt voorzichtigheidshalve aangeraden :
Drink matig en wees gerust
U vindt erin de levenslust.

M. BROECKHOVE

GENT. — De Zeerloper Aimé Termont, Tekening van Geo Langie.

In december 1966 heeft ons medelid Geo Langie het Museum verrijkt met de steeds opnieuw bewonderde ets « De aankomst van klokke Roeland ». Even voor de Gentse Feesten van 1968 schonk hij alweer een volkskundig prachtwerk : een met krijt aangekleurde tekening, rechts onderaan door hem gesigneerd.

Dat Geo ons zeer genegen is, bewijst het feit dat hij dat werk « opzettelijk » voor ons vervaardigde en wel in het raam van de tentoonstelling « Honderd vijftig jaar Gentse Feesten ». Het onderwerp fascineerde hem en hij heeft er dan ook duidelijk uitdrukking aan gegeven. Het indrukwekkend personage van Aimé Termont⁽¹⁾ beheerst het dynamisch oeuvre, vooraan : een sympathiek straattypetje, een zeerloper-atleet in beweging, enkel gekleed met de korte broek en het (blauw-wit!) onderlijfje, de witte sokken en de zwarte pantoffels. Rond de lenden hangt de riem met paardebellen en in de rechterhand houdt hij de blikken bus waarin hij — steeds maar doorlopend — tijdens de Gentse Feesten geld verzamelde voor Gentse liefdadige werken.

(1) Zie : Zeerlopers, De Gentse zeerloper Aimé Termont door M. Daem. O V Z XXXVIII (1963) 2-4.

Achteraan, min beklemtoond, twee andere types uit het volk : een dronken arbeider, links en rechts een vrouw, blijkbaar met een (groen?) hoedje met een pluim zoals onze bekende Gentse zangeres Mevrouw Hélène Maréchal ze creëerde in haar succesvolste jaren. Boven de hoofden : feestlichtjes.

Geo Langie heeft geen karikatuur gemaakt van Termot. Integendeel : het beeld is dat van een krachtig ,gezond mens in de bloei van zijn leven, goed gespierd en lenig. Er steekt eerbied in deze tekening. Termot was immers een geliefd type in het Gentse. Iedereen wist voor welk doel de « zeerloper » tijdens de feestdagen rondliep. Men vond hem tegelijk wel enigszins bizar, maar men koesterde tevens eerbied voor de volkse goedgeefsheid die uitging van deze filantroop.

De achtergrond figuren werden vrij karikaturaal getypeerd. Daar zitten ze : misvormd, ruw, afgestompt, uitgeleefd : twee volksmensen die als het ware loskwamen uit één van de vele gevoelvolle tekeningen van Langie, zoals de « Fieste in Patershol », een kenschetsend werk waarin hij dergelijke sukkels situeert bij karakteristieke geveltjes in verloren gewaande achterbuurten.

Ook de vervorming van beide wrakken steekt echter mededogen, want Langie houdt werkelijk van ieder mens.

In een ver doorgedreven detailrealisme boetseert zijn potlood de expressieve gezichten van afgesloofde arbeiders en verzopen « citeetjes »-vrouwen op wie de armoede zó ging drukken, dat ze tijdelijk soelaas gingen zoeken in de alcohol waardoor ze steeds dieper zonken, maar bij wie men toch nog de gevoelige snaar van solidariteit kon doen trillen om hulp te bieden aan gebeurlijk nog grotere dutsen dan zij waren.

Deze waardevolle tekening hangt tijdelijk in de voornoemde tentoonstelling. Ze krijgt zeker een definitieve plaats in het Museum vanaf september 1968!

L. HOSTE

LOKEREN. — Bezweringsformule voor overbrengen van wratten.

Wat ik bestrijk
Met dit slijk
Verdwijnt met dit lijk.

Meng aarde met speeksel, wrijf dit op de wrat(ten) en spreek de bezweringsformule uit, wanneer een lijkwagen voorbijrijdt. U bent binnen de drie dagen van de wrat(ten) verlost.

R. v. d. L.

Zegspersoon : Mevrouw E. Vervae, 45 j., huishoudster, Lokeren, leerde de bezweringsformule van haar moeder, die uit Zele stamt.

Dr. J. van Haver in Nederlandse Incantatieliteratuur (Gent, 1964) geeft op p. 201 onder nr 535 een formule uit Limburg, die hier het dichtst bij aansluit, nl. bij het voorbijgaan van een lijk.

ERWETEGEM. — Volksrijmpje.

Leugens mee vleugels
Gebonden mee teugels
t' Ertegem⁽¹⁾ verteld
te Zottegem op de markt gesteld.

R. v. d. L.

(1) Ertegem = Erwetegem, naast Zottegem; talrijke inwoners van deze gemeente begeven zich elke dinsdag naar de markt in de Egmontstede.

Het Kaatsspel in ons land

INLEIDING

De kaatssport telt weinig beoefenaars in onze gewesten. De tekening van een kaart met de geografische verspreiding van de lokaliteiten, waarin een of meer kaatsverenigingen gevestigd zijn, aangesloten bij de Koninklijke Belgische Kaatsbond (K.B.K.B.) in 1964, leidt tot de eigenaardige vaststelling: slechts een bepaald Nederlandstalig landsgedeelte, Brussel en randgemeenten en een deel van Wallonië beoefenen nog de kaatssport, meer bepaald: het gedeelte van ons land omsloten door de lijn Doornik, Ronse, Geraardsbergen, Hamme, Antwerpen, Brussel, Jodoigne, Hoei, Luik, Namen, Philippeville, Doornik.

Volgende vragen rijzen automatisch: Slechts een beperkt deel van Vlaanderen kent het kaatsspel. In Wallonië is deze sport meer populair en komt er frequenter voor. Ontstond dit spel in Wallonië? Heeft men het nadien in de Dender- en Scheldestreek ingevoerd?

Indien de oorsprong niet bij de zuiderburen ligt, welke verklaring zal men dan verstrekken voor de beperkte verspreiding in Vlaanderen?

Kaatst men in andere buurlanden? Wij konstateren dat in Nederland slechts een klein gebied in aanmerking komt voor de studie, nl. Friesland; in Frankrijk en Spanje treedt hetzelfde verschijnsel op; alleen de Basken, d.w.z. de bewoners der vier Spaanse provincies ten zuiden van de Pyreneeën, als van de drie zuidwestelijke provincies van Frankrijk. De Fransen kennen het spel in de departementen van de Aisne, de Oise, de Somme en in het Noorden.

HISTORIEK

Wij willen vooreerst een bondig overzicht van de oorsprong en de evolutie verstrekken. Sommige auteurs aanvaarden, dat heel West-Europa het kaatsspel van de Romeinen alhier heeft overgenomen. De Romeinen hoewel heftige beoefenaars van het balspel, worden niet aangezien als de uitvinders van het kaatsspel. De Grieken kenden een balspel onder de naam « Foinindé »; het spelen naar een kaats was er reeds in zwang. De Romeinen gebruikten de benaming « *expulsim ludere* », die betekent: het op- en terugslaan van de bal zonder deze te grijpen. De kaatstermen in het Grieks en het Latijn wijzen erop, dat hun optreden veel gelijkenis vertoonde met ons huidig kaatsspel⁽¹⁾.

De eerste geschriften over kaatsen voor ons land verwijzen naar 1429, toen een zekere dame, Margot uit Henegouwen, te Parijs alle mannelijke kampioenen

(1) L. BECQ DE FOUQUIERES, *Les jeux des Anciens*. Parijs, 1869, 189-191, 201.
J. TER GOUW, *De Volksvermaken*. Haarlem, 1871, 326.
A. J. A. ENGELS, *Honderd jaar sport*. Amsterdam, Strengholt 1960. 128.

in een kaatswedstrijd versloeg⁽²⁾. De meeste werken over de Waalse volkskunde vermelden deze gebeurtenis en verwijzen naar de gemeentearchieven van Gilly (1831-1842).

A. G. CHOTIN steunt op dit historisch gegeven om te verklaren, dat de Spanjaarden onmogelijk het spel hier konden ingevoerd hebben. De knappe Margot leefde 120 jaar vóór de aankomst van de Spanjaarden in ons land⁽³⁾.

Het spel kende in België niet zulke populariteit als in Frankrijk; VAN DE HAER noemt voor de vijftiende eeuw onder de georganiseerde spelen en vermaken slechts het hand- en kruisboogschieten.⁽⁴⁾ Wel bevestigt CHOTIN dat de Spanjaarden reeds in 1560 het spel in ons land beoefenden.⁽⁵⁾

Een afbeelding uit de *Flandria Illustrata* van Sanderus toont aan dat in 1641 binnen de omheining van het prinselijk hof te Brugge niet minder dan drie ruimten voorbehouden waren voor het balspelen.⁽⁶⁾

In 1697 verscheen er in Antwerpen een konversatieboekje van Van Torre ten behoeve van de leerlingen die verplicht waren Latijn te spreken; in het boekje waren vertalingen van kaats termen opgenomen.⁽⁷⁾

Men dient er op te letten dat in die tijden onder de benamingen « kaatsen » en « jeu de balle » nog andere spelen dan ons huidig kaatsspel bedoeld werden. Vanaf 1750 is het wedstrijd spel bekend onder de benamingen « kaatsen op 't zift » (in het Frans : balle au gant, jeu au tamis). De wedstrijden beperken zich tot lokale ontmoetingen.

Na 1800 organiseren de grote steden wedstrijden waaraan ploegen uit andere gemeenten deelnemen. In 1807 richt Ath⁽⁸⁾ een wedstrijd in, waaraan ploegen uit Doornik, Jemappes en zelfs uit Brussel deelnemen; ploegen uit Vlaanderen worden niet vermeld.⁽⁹⁾ Na 1800 ontstaat naast het tamisspel het jeu de balle pelote, ook nog bekend onder de benaming jeu à la grosse balle; in Vlaanderen spreekt men van kaatsen met de grote bal, kortweg kaatsen genoemd.⁽¹⁰⁾ RAVEZ beweert dat Spaanse krijgsgevangenen het pelote reeds spelden in 1812 in de St.-Janskazerne te Doornik; het spel droeg de sympathie weg van de toeschouwers, die het weldra zelf gingen beoefenen.⁽¹¹⁾

In 1850 verdwijnt het tamisspel in Vlaanderen; er wordt slechts nog met de grote bal gekaatst; alleen nog te Wieze in Oost-Vlaanderen wordt het tamisspel traditiegetrouw door de leden van de St.-Rochusgilde 's maandagsnamiddags na het feest van St.-Rochus gespeeld.⁽¹²⁾ In 1887 gingen onze landgenoten hun spel

---

(2) A. G. CHOTIN, *Histoire du Jeu de Balle à Tournai. Jeu de Balle*, XVI (1908), n° 2, 1.

(3) *Ibidem*, I.

(4) F. VAN DE HAER, *De initiis tumultuum Belgicorum*, Douai, 1537, 76-78.

(5) A. G. CHOTIN, *l.c.*, I

(6) J. C., *Nog over het balspel. Bieckorf*, XXXVIII (1932) 110.

(7) J. C., *l.c.*, 111.

(8) *Stad in Henegouwen*.

(9) J. DE WERT, *Jeu de balle à Ath. Jeu de Balle*, XVII (1909), n° 31, 1.

(10) Volgens H. MOENS, *Herdersem*.

(11) W. RAVEZ, *Histoire de Tournai et des Tournaisis*, Tournai - Paris, 1949, 125.

(12) J. VAN HAVER, *Nog een paar nota's over kaatsen. O V Z XXXII (1957) 34.*

in Friesland demonstreren. Aanvankelijk vertoonden zij er het tamisspel; in 1899 hebben twee Belgische ploegen er het pelotespel gedemonstreerd. De Friezen, spelers en toeschouwers, waren opgetogen over de direktheid en de spanning van het pelotespel. Pogingen, aangewend om elementen van ons spel daar over te nemen, bleven zonder resultaat. Het Nederlandse spel heeft door de jaren zijn eigen typische vormen aangenomen en behouden.⁽¹³⁾

In Wallonië blijft het tamisspel met het pelote concurreren tot de jaren 1910; na de oorlog wordt het slechts sporadisch in weinige gemeenten in de provincies Henegouwen en Namen gespeeld.⁽¹⁴⁾

In 1892 werd te Charleroi « La Fédération de la petite balle » gesticht.

In 1893 sticht E. Meunier het blad « Le jeu de balle »; het verschijnt voor de laatste maal in 1913 bij de dood van de stichter. Het blad omvat kaatsnieuws zowel voor het pelote als het tamisspel.

In 1902 richt men te Brussel de Nationale Kaatsfederatie op die in 1927 de titel van « Koninklijke Belgische Kaatsbond » verwerft (K.B.K.B.) of « Fédération Royale Nationale de Jeu de Balle-Pelote » (F.R.N.P.).

In 1952 verschijnt het franstalig officieel kaatsweekblad « La Pelote; het Nederlandstalig zusterblad « Bal en Handschoen » publiceert het eerste nummer op 10 april 1965.

SPELWIJZE EN VORMGEVING

Het kaatsspel is een openluchtspel. Daar bestaan ruime overeenkomsten tussen tamisspel en het gewoon spel in ons land, kaatsen, jeu de balle, pelote (bal) genaamd. We behandelen bondig eerst het gewone spel, nadien het tamisspel. Uitvoerige gegevens kan men vinden bij VAN DINGENEN⁽¹⁵⁾.

I

Twee ploegen slaan naar bepaalde regels met de blote of geschoeide hand een balletje over en weer. Beide partijen tellen vijf spelers: een achterman, een grootmidden, een kleinmidden, twee koordmannen. De afmetingen van het terrein bedragen: lijn AB negentien meter, CD zeven, EF zeven tot acht meter; afstand van AB tot CD dertig meter, van CD tot EF tweeënveertig meter.

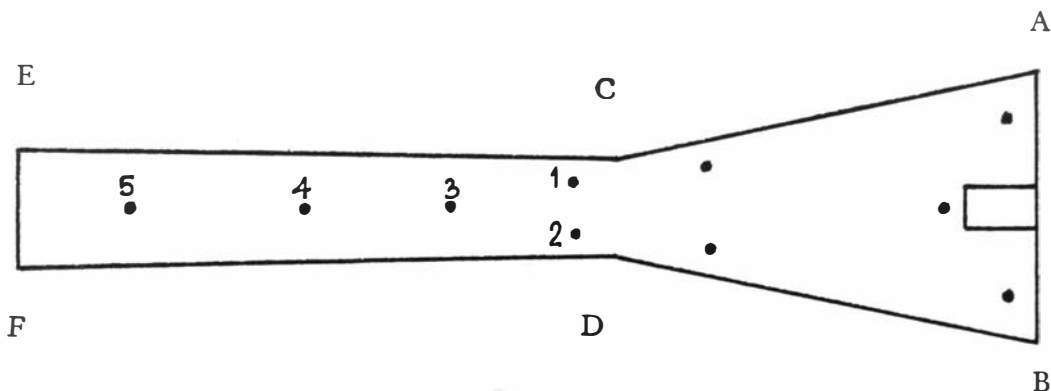
Het lot bepaalt welke van beide groepen begint. Groep A neemt plaats in het kader ABCD. Vier spelers stellen zich op, in de richting van de vier hoeken. De vijfde die opgeeft, blijft in het midden om geen « gat » in het kamp te laten.

Groep B bevindt zich in de ruimte CDEF, bij de meetlijn CD stellen zich de koordmannen (roemannen of inpassers) op; na hen bevinden zich om de beurt de kleinmidden, de grootmidden en de achterman.

(13) C. G. ROERSMA, Bij het eeuwfeest der P.(ermanente) C.(ommissie). Jubileumboekje. 100 jaar P.C., 1953, 26, 40, 41, 45.

(14) Volgens M. TONNOIR, Braine-le-Comte.

(15) A. VAN DINGENEN. Enkele Beschouwingen over het Kaatsspel. Leuven, 1954, 29-72. Uitvoerige gegevens over techniek, tactiek en reglementen.

In het midden van AB staat de speler die moet « opgeven », « leveren » of « opslaan », d.w.z. hij mag een aanloop nemen over een lengte van ten hoogste vijf meter en drijft met een onderarmse (onderhandse) slag het balletje (gewoonlijk) zo ver mogelijk naar het terrein CDEF. Dat beurtelings opslaan van de spelers uit een zelfde ploeg geschiedt in een wel bepaalde orde.

Een lid van ploeg A slaat de bal naar kamp B. Daar doen zich twee mogelijkheden voor : a) de bal vliegt niet over de meetlijn of uitroei CD, of vliegt buiten het kader CDEF; de tegenpartij telt 15 punten; b) de bal belandt in de ruimte CDEF.

De tegenpartij B moet de « opgegeven » bal « keren », d.w.z. terug slaan naar het kader van waar hij gekomen is. Drie gevallen kunnen zich thans voordoen. a) De bal komt terecht over de lijn AB. Dit geschiedt eerder zelden, want dit betekent bijna een topprestatie of een stuntslag; partij B wint 15; b) de bal vliegt buiten de lijnen van kamp A en B; ploeg A krijgt 15; c) de « weergekeerde » bal vliegt naar het kamp A.

De ploeg A poogt op haar beurt de bal terug te kaatsen. Zo ontstaat een keren en weerkeren, telkens in direkte vlucht, of wanneer de bal slechts één keer heeft gebotst. Krijgt men niet langer de kans om te keren, dan houdt men de bal zo vlug mogelijk tegen. Op de plaats waar hij tot rust komt, tekent men een lijn en plaatst men een blokje; daar wordt de eerste kaats getekend. Wanneer twee kaatsen bestaan, verwisselen de groepen van standplaats. Een lid van ploeg B moet opgeven.

De kunst bestaat erin de « kaatsen te winnen ». De ploeg wint, die de bal over het meetje van de kaats in de richting van de tegenpartij kan krijgen. De groep die de kaats wint, telt 30, wanneer hij reeds 15 had. Wint hij ook de tweede kaats, dan telt hij 40. Het kan gebeuren, dat beide ploegen 40 halen, dan moet er één kaats gelegd worden. De groep die de kaats wint, wint het spel.

Zo ongeveer verloopt het voor elk spel. De ploeg die eerst zeven of tien spelen telt, behaalt de zege.

II

De afmetingen van het tamisveld verschillen weinig van die van het huidige

pelote. De tamisbal is klein (32 mm. doorsnede), biezonder hard, gevuld met zand en houtafval, en overtrokken met wit leder. Journalistieke kringen noemen de bal « la petite Reine Blanche »; in Vlaanderen spreekt men van « de kleine bal ».

Zowel voor de op- als de terugslag maakt de speler gebruik van een harde schotelvormige lederen plaat, die als een handschoen aan de hand bevestigd wordt.⁽¹⁶⁾

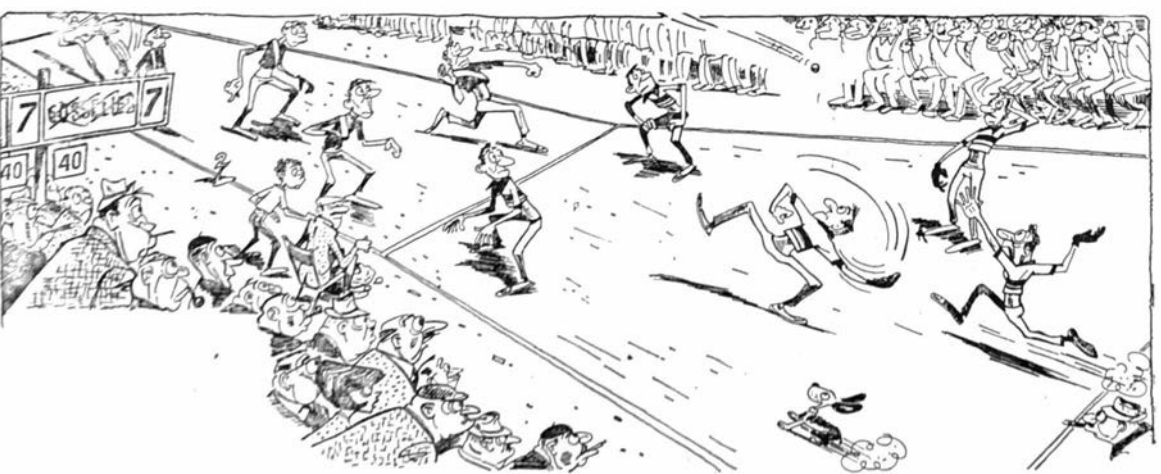
Vooraan in het spel, op de plaats van de opslag, staat het zift of zeef (tamis) : een driehoet, waarvan de ring overspannen is met een strak gespannen vel, lichtjes schuin naar de speler toe gekeerd.

De opslager doet de bal op het zift botsen en na het opspringen slaat hij de bal het veld in. De opslag gebeurt op verschillende wijzen; ook de bovenarmse opslag was toegelaten.

Bij het pelote maakt de speler voor het terugslaan van de bal gebruik van een lederen handschoen, waarvan de handpalm verstevigd is met een harde lederen plaat; de opslag geschiedt met de blote hand en zonder zift. De opslager neemt een aanloop van drie tot vier meter en slaat de bal vóór hij de opslagruimte heeft verlaten. Alleen de onderarmse opslag is toegelaten.

Voor de terugslag zijn alle technieken toegelaten, op voorwaarde dat de bal slechts éénmaal heeft gebotst en geen enkel ander lichaamsdeel dan de hand heeft geraakt.

De bal (la grosse balle, balle d'Ath) heeft een doormeter van vijfenveertig mm. en moet beantwoorden aan de eisen gesteld door de K.B.K.B. Hij is minder hard en

De opstelling van de vijf spelers tijdens deze spelfaze toont, dat ze zich verplaatsen volgens de vlucht van de bal. De karakaturist Horn heeft in een franstalig Brussels dagblad van 18 oogst 1966 bewezen welk een spanning er op en rond het terrein heerst, wanneer de beslissende bal geleverd is. Zeven spelen zijn voorbij; beide ploegen « staan met veertig »; degene die thans de kaats wint, behaalt een fameuze zegel

(16) Volgens H. MOENS, Herderssem.

wordt bij vervorming op aanduiding van de scheidsrechter door een nieuwe vervangen. De kostprijs per bal bedraagt negen fr.; het aantal ballen nodig voor één wedstrijd schommelt van twintig tot dertig naargelang de hardheid en oneffenheden van het terrein.

Na een vergelijking van beide spelvormen stellen wij vast dat het verschil niet zozeer bestond in de speelwijze als wel in het gebruikte materiaal.

- Het tamisspel werd naar de achtergrond verdrongen om volgende redenen :⁽¹⁷⁾
- het gebruik van de handschoen met schotel bij het op- en terugslaan was er oorzaak van, dat talrijke ballen kwaad geslagen werden; vele dode tijden ontnamen de spanning aan het spel;
  - de jeugd verkoos het pelote omdat de uitvoering gemakkelijker was en er minder materiaal diende aangekocht. Zodra de jeugd vertrouwd was met het pelote, bleef zij het spel verder spelen;
  - het pelote was minder gevaarlijk dan het tamisspel; de ballen waren beter gericht en hadden een kleinere snelheid. Om deze redenen en om het zware werk van de achterman te verminderen werd de pelotebal minder hard, groter en zwaarder gemaakt.

Het tamis trachtte zich van de ondergang te redden door een minder harde bal in te voeren; het spel dat voor de rest dezelfde kenmerken vertoonde, stond bekend onder de benaming « jeu à la demi-dure ».⁽¹⁸⁾

VERSPREIDING

Aan de hand van de kaart van België, met aanduiding van de gemeenten waar men in wedstrijdverband kaatst, volgens de reglementen en de statuten van de K.B.K.B., stellen wij vast dat naast de provincies Henegouwen en Namen de kaatssport ook populair is in Brussel en de randgemeenten, en in de streek langs de Dender. Voor het opmaken van deze kaart maakten wij gebruik van de ploegentabellen 1964, ter hand gesteld door de heer Ballinckx R., penningmeester van de K.B.K.B.

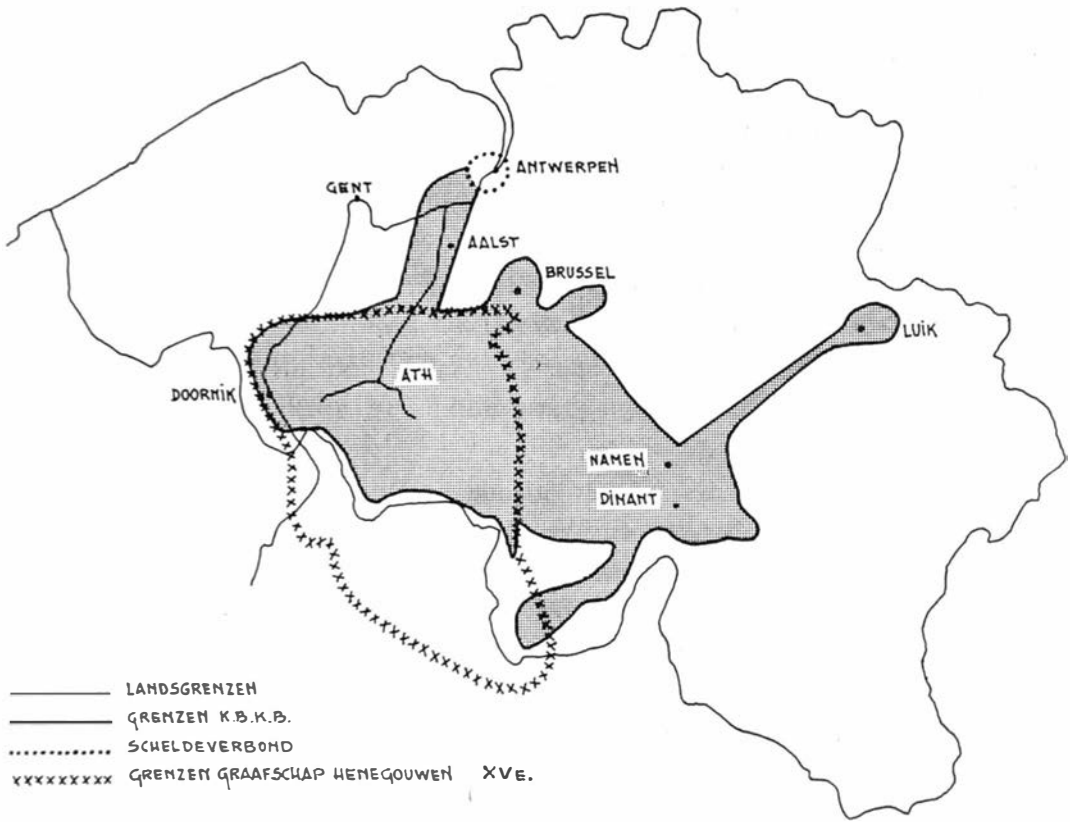
Naast de K.B.K.B. constateren wij het bestaan van de kaatsfederatie « het Scheldeverbond » met een twaalfstal ploegen uit gemeenten gelegen tussen Dendermonde en Antwerpen. Daarenboven bestaat voor de streek Aalst en Dendermonde een « Korporatief Kaatsverbond » waarvan een twintigtal fabrieksploegen deel uitmaken.

Deze typische verspreiding doet volgende vraag oprijzen : « Hoe komt het dat slechts een beperkt, welomlijnd Nederlandstalig landsgedeelte het kaatsspel in wedstrijdverband speelt, terwijl het spel zo populair is en totaal verspreid over de provincies Henegouwen en Namen? »

Dat probleem werd in de Standaard van 6-7/3/65 onder de rubriek Beknopt Verslag : Wie weet wat? aan het publiek voorgelegd. Antwoorden en richtlijnen langs deze weg in ons bezit gekomen hielpen bij de studie van dit probleem.

(17) Volgens H. MOENS, Herdersem.

(18) Volgens M. TONNOIR, Braine-le-Comte.

Na inzage van de wedstrijdkalender van het jaar 1906⁽¹⁹⁾ der verenigingen aangesloten bij de Nationale Kaatsfederatie, vinden wij slechts drie ploegen uit de Dendersreek : Aalst, Dendermonde en Geraardsbergen. Ongetwijfeld werd ook in de naburige gemeenten gekeatst; alleen taal-, financiële of materiële moeilijkheden weerhielden deze gemeenten van aansluiting. De beste spelers uit de Vlaamse ploegen lieten zich toen zelfs aansluiten bij de grote Waalse verenigingen.⁽²⁰⁾ Geleidelijk zien wij andere ploegen uit de Denderstreek aansluiten. Pogingen werden aangewend om het spel ingang te doen vinden in Leuven, Mechelen, Oostende en de provincie Limburg;⁽²¹⁾ later wordt geen enkele van deze ploegen nog vermeld.

In 1909 verschijnt in *Jeu de Balle* een artikel met de bewering, dat kaatsen een sport is, typisch voor Henegouwen.⁽²²⁾ In het volgend nummer antwoordt een anoniem kaatsliefhebber uit de Denderstreek dat hij het spel altijd in zijn gewest heeft weten spelen en dat de Vlaamse ploegen niet moeten onderdoen voor hun Waalse sportbroeders.⁽²³⁾ In hetzelfde artikel wordt ook betreurd dat het kaatsen geen aanhangers kent in Luik.

Uit voorgaande beschouwingen mogen we dus besluiten dat de verspreiding van de kaatssport uit de jaren 1900 grosso modo overeenstemt met de huidige.

(19) Verzameld uit de tijdschriften *Jeu de Balle*, XIV (1906), n^o-34.

(20) Volgens H. MOENS, Herderssem.

(21) F. B., *Expansion de la pelote. Jeu de Balle*, XVI (1908), n° 10, 1.

(22) B. MEUNIER, *Pourquoi j'aime le jeu de balle. Jeu de Balle*, XVII (1909), n° 14, 1.

(23) B. MEUNIER, *l.c.*, XVII (1909), n° 15, 1

- Voor de 19de eeuw bezitten we aanduidingen die in dezelfde richting wijzen :
- uit een kronogram van 1822, geschonken aan de overwinnaars van de kaatswedstrijd te Denderbelle, blijkt dat het kaatsen (tamis) in de streek van Dendermonde biezonder populair was.⁽²⁴⁾
  - een « Kaatsklacht » uit Opwijk, een volksgedicht uit de achttiende eeuw verhaalt hoe Opwijkse kaatsers als prijs een koperen bal ontvingen in plaats van een gouden bal.⁽²⁵⁾

In beide gedichten is alleen spraak van ploegen uit de Denderstreek; van beide gedichten nemen wij een deel over in het volgend hoofdstuk.

Een dokument in het stadsarchief van Aalst vermeldt, dat in 1465 in de Kattestraat aldaar een herberg stond, genaamd : « In het Kaetsspel »; in de hof ervan werd gekaatst.⁽²⁶⁾

Alleen voor de vijf-, zes- en zeventiende eeuw is bekend dat het kaatsspel nog op andere plaatsen in Oost- en West-Vlaanderen zou beoefend geweest zijn :

- het stadsarchief te Gent vermeldt voor 1571 een huis met een kaatsspel. 10de penning cohier 1571. Stadsarchief nr 10/53. f 61 : Pieter Hazaert over zijn huus metten caatspel achter 84 ll. (ponden).⁽²⁷⁾
- het stadsarchief van Deinze vermeldt dat ter gelegenheid van de kermis in 1663 een grote kaatswedstrijd werd gehouden tussen Deinze, Tielt en Meulebeke.⁽²⁸⁾
- de « Derden Placaetboek » (1685) vermeldt het besluit in 1624 door de bisschop van Gent uitgevaardigd : « Verbieden op sondaghen ende heyligdaghen op de straete te kaatsen voor den elf uren, ende van den eenen tot den dryen naer de vespers ». ⁽²⁹⁾
- het woordenboek der toponomie van De Flou stipt volgende gemeenten aan, met een weg of plein die een naam dragen in verband met kaatsen: Alveringhem Boesinghe, Mannekensvere, Gheluwe, Nieuwmunster, Vladsloo, St.-Laureins, Maldeghem, St.-Jan in Eremo.⁽³⁰⁾

De redakteur in Biekorf onder de letters J. C. laat opmerken dat niet al deze gemeenten het kaatsspel onder zijn huidige vorm gekend hebben, maar wel onder de vorm van andere balspelen.⁽³¹⁾

H. VERLENDE⁽³²⁾ bevestigt het bestaan van « het Kaetsspel », straat in Alveringhem, maar verklaart niets te weten over huidige of vroegere beoefening van de kaatssport in die streek. « Indien het spel er na 1800 nog zou gespeeld zijn, aldus Verlende, zou ik hier zeker wel iets over vernomen hebben. Wel hadden wij thuis in de jaren 1890 een handschoen in de vorm van een ronde schotel door mijn broer meegebracht uit het kollege van Malonne bij Namen ».

(24) *Een praelkrans voor kaatsers te Wichelen*, 1822.

(25) Kaatsklacht (± 1790), *Eigen Schoon en de Brabander*, XLII (1930), 144.

(26) Antwoord van J. DE MOOR, Aalst.

(27) gegeven medegedeeld door H. Berteete, Kortrijk, waarvoor we hem oprecht danken.

(28) A. CASSIMAN, Kaatsen. *Biekorf*, LII (1951), 19.

(29) A. CASSIMAN, *l.c.*, 20.

(30) J. C., Kaatsen. *Biekorf*, XXXVI (1930), 375.

(31) *Ib.*, 378.

(32) Antwoord van H. VERLENDE, Gent.

Aan de hand van de vaststelling van J. C. in Biekorf kunnen wij besluiten dat de term « kaatsen » vroeger vrij algemeen was en verschillende balspelen aanduidde.

— TER GOUW maakt zelfs geen onderscheid tussen bol- en balspelen en vermeldt voor Vlaanderen beide vormen onder de benaming « kaatsen ».⁽³³⁾

Wij kunnen besluiten dat de term « kaatsen » vroeger vrij algemeen was en verschillende balspelen aanduidde.

— Bij CELIS krijgt kaatsen volgende betekenis:⁽³⁴⁾

1. eenvoudige spelen : op de muur, op de grond, omhoog werpen en vangen.
2. meer ingewikkeld : kaatsen in cirkel, groot balspel.

— LIEVEVROUW beschrijft voor de streek rond Gent onder de titel « echt kaatsspel » een kinderspel.⁽³⁵⁾

In de Denderstreek bedoelt men tot op heden met de term kaatsen altijd het groot balspel. Op andere plaatsen zou onder dezelfde benaming een andere spelvorm bekend zijn. Hieruit mogen wij wellicht besluiten dat het kaatsspel in zijn echte vorm op die plaatsen niet bekend geweest is; zoniet, waarom wordt het spel er nu niet meer gespeeld?

Met deze verschillende vaststellingen menen wij volgende hypotese te mogen stellen: het graafschap Henegouwen (twaalfde eeuw — 1659), dat toen nog het noorden van het huidige Franse « département d'Aisne » omvatte, stond door taalgelijkheid en geografische ligging nauwer in contact met Frankrijk en heeft er het spel van overgenomen; industrialisatie van de provincie, handelsbetrekkingen en andere contacten deden het spel uitzwermen naar de provincie Namen, Brussel, de Denderstreek en de Scheldestreek van Dendermonde tot Antwerpen. Waar het spel eenmaal ingeburgerd was, werd het verder beoefend; waar de jeugd met het spel niet vertrouwd geraakt, zal het moeilijk ingang vinden.

J. LINDEMANS zoekt niet naar de oorsprong van het spel, noch naar uitleg over de geografische verspreiding; hij stelt vast: « le jeu connait toujours la vogue surtout en Flandre Orientale, dans l'arrondissement de Bruxelles, le Hainaut et la province de Namur ».⁽³⁶⁾

Voor het bestaan van het kaatsspel in Schelde- en Denderstreek kunnen wij volgende verklaring geven:

— de Dender werd eerst bevaarbaar rond de jaren 1650, periode waarin de industrialisatie van de provincie Henegouwen een aanvang nam.⁽³⁷⁾ De verbindingsweg bij uitstek, tot het bereiken van de Antwerpse haven, was de Denderrivier. Schippers zouden in hun vrije uren het spel gespeeld hebben met inwoners van de Denderstreek.

(33) J. TER GOUW, *op. cit.*, 328.

(34) G. CELIS, *Volkskundig Woordenboek*, s.l., 1937, 266.

(35) L. LIEVEVROUW, *Spelen mijner jeugd*, Gent, 1952, 64-65.

(36) J. LINDEMANS, *Fêtes et jeux de Flandre et de Wallonie*, Courtrai, 1926, 9.

(37) J. DE WERT, *Histoire de la ville d'Ath*, Renaix, 1903, 101.

— vele studenten uit de Denderstreek en de provincie Brabant liepen school in de Waalse steden om er de Franse taal aan te leren.⁽³⁸⁾ Het kaatsspel dat er biezonder populair was (balle d'Ath), zouden de studenten naar de respectievelijke streken hebben meegebracht.

Het is zeer typisch dat elke gemeente of stad, langs de Dender gelegen, één of meer kaatsverenigingen telt. Hoewel geen enkele vereniging in de hoogste afdeling van de K.B.K.B. optreedt, kunnen wij er het kaatsen toch populair noemen.

De Vlaamse afdeling van de K.B.K.B. telt vijf gewesten: Aalst, Dendermonde, Ninove, Ronse en Geraardsbergen. Wat betreft het aantal aangesloten verenigingen valt er sedert een vijftal jaren een vermeerdering waar te nemen; vandaar stamt de stichting van het officieel Nederlandstalig kaatsweekblad « Bal en Handschoen » in 1965 onder redactie van M. Van Muldere, Buggenhout.

SPORT EN LEVEND VOLKSLEVEN

In tegenstelling met andere balsporten is het kaatsen als sport en als spel weinig bekend. Het spel kent op regionaal vlak talrijke aanhangers. Vele sportkenners zijn vrijwel onwetend over deze sportvorm en omschrijven het kaatsen als spel van de arbeiders en plattelandsbevolking uit Wallonië; van kaatswedstrijden in de Dender- en Scheldestreek weten zij weinig of niets af. Verschillende oorzaken zijn:

- de kaatssport is niet spektakulair en luidruchtig om de sportmassa aan te trekken; de sportpers heeft in haar regionale rubriek slechts een paar regels over voor het kaatsen en beperkt zich meestal tot het aankondigen van wedstrijden.
- de opkomst van voetbal en wielrennen deed de kaatssport veel aan populariteit verliezen. De jeugd, begerig naar roem en fortuin, ging deze nieuwe sportvormen beoefenen.
- het wegverkeer breidde zich uit en eiste straten en pleinen voor zich op en dwong verschillende verenigingen bij gebrek aan een speelveld tot de aftocht.
- waar het kaatsen onder wedstrijdvorm niet gekend was, kon het bij de jeugd geen interesse opbrengen; zo bemerken wij dat, waar verenigingen uitblijven, de schooljeugd het spel niet beoefent. Pogingen om het kaatsen in Limburg te verspreiden bleven zonder resultaat; een groepje uitgeweken Walen kaatste er een paar jaren, maar bij gebrek aan financiering en jeugdige spelers ging de vereniging ten onder.⁽³⁹⁾

Nochtans stellen wij vast dat de kaatssport daar waar zij vroeger beoefend werd populair bleef, zij het in mindere mate, en er tot een volwaardige sport is uitgegroeid.

Voor de Denderstreek zien wij sinds een tiental jaren een heropflakking.⁽⁴⁰⁾

Een typische aanleg van een nieuw terrein te Iddergem in 1968 wijst op de bestendige bloei van dit spel in de Denderstreek. Lees het relaas van het dagblad Het Volk. 19 april 1968. Het biedt een duidelijk beeld van de plechtigheden die gepaard gaan met dergelijke festiviteiten.

(38) *Ibidem.*

(39) Volgens H. MOENS, Herdersem.

Drukplaat Het Volk

Nieuw terrein te Iddergem

Op de wijk Hoeksken te Iddergem, ter gelegenheid van de wegenwerken, zijn de nodige ruimten voorzien voor een nieuw kaatsterrein. De werken werden tijdig beëindigd, zodat de nieuwe competitie kon ingezet worden met de inzegening van het nieuwe terrein. In aanwezigheid van burgemeester Mertens, schepenen en raadsleden, sprak E.H. Van Wassenhove, pastoor, het gebed uit en deed de inzegening. Burgemeester Mertens was de tolk van het gemeentebestuur en wenste de klub Doordrijvers Iddergem een rooskleurige toekomst toe. Hij sprak ook de hoop uit dat het verenigingsleven ter gemeente een steeds grotere bloei moge kennen. Voorzitter Mertens dankte namens de klub en gaf de bevestiging dat het voltallig bestuur — met ondervoorzitter Albert Deschrijver, secretaris Willy Vermeir, penningmeester Emiel Goessens en de leden Frans en Paul Mertens, Wilfried Vanderhaeghen, Adolf Van Schelverghem en Lena Peelman — alle krachten zal inzetten om bij te dragen tot de bloei van de gemeente. Nadien werd een ontvangst aangeboden, waarop tevens werd verbreederd met de bezoekers van Bal Op-Zandbergen. — (P.E.).

Op nationaal vlak overdrijven wij zeker niet met de bewering dat het kaatsen als georganizeerde sport in de maatschappij een zekere rol te vervullen heeft :

- industrie : ballen (Ham sur Heure), handschoenen.
- vorm van vrijetijdsbesteding : spelers, toeschouwers.

(40) M. VAN MULDERE, *Ter Inleiding, Bal en Handschoen*, 1 (1965), 1.

In het kader van de K.B.K.B. worden de verenigingen in volgende afdelingen ingedeeld :

- Hogere Afdeling I
  - Hogere Afdeling II
- } Nationaal
- Hogere Afdeling III of Provinciale Bevordering.
  - Gewestelijke Bevordering : Afdeling I

Afdeling II

Afdeling III : junioren tot 18 j., kadetten tot 16 j,
miniemen tot 14 j.

De twee hoogste afdelingen omvatten volgende ploegen :

Hogere Afdeling I : Braine-le-Comte, Chapelle-lez-Herlaimont, Chapelle-à-Wattignies, Chatelineau, Etterbeek, Gosselies, Neuville, Ollignies, Saint-Servais, Tubize.

Hogere Afdeling II : Braine-l'Alleud, Brugelette, Buizingen, Gilly, Jurbise, Lessen, Namen, Oeudeghien, Opwijk, Tollembeek, Wangenies, Zandbergen.

De wedstrijden voor het kampioenschap (kriteriumlutton) hebben plaats in de periode april-augustus, volgens de data van de officiële wedstrijdkalender. Elke ploeg treedt tweemaal op tegen elke andere ploeg, eenmaal thuis en eenmaal op verplaatsing, zodat in een afdeling met twaalf ploegen tweeëntwintig wedstrijden per ploeg en per seizoen plaats hebben.

Naast de kriteriumlutton bestaan ook de zogenaamde « grote prijzen » : Grote Kermisprijs, Grote Prijs Firma ..., enz.

Een wedstrijd telt vijftien spelen, met rust na acht spelen; de ploeg die het eerst vijftien spelen behaalt, wint de partij. Voor het opmaken van de rangschikking per afdeling gaat men als volgt te werk : vb. de stand na de wedstrijd van 18/4/65 voor het gewest Dendermonde, afdeling II.

	<i>a</i>	<i>b</i>	<i>c</i>	<i>d</i>	<i>e</i>
1. St. Gillis Sport	2	1	1	20	20
2. Hamme S. K.	1	1	0	7	15
3. Lebbeke Dorp	1	1	0	9	15
4. Lebbeke Kruis	1	1	0	11	15
5. ...					

Verklaring :

Kolom a : aantal gespeelde wedstrijden.

Kolom b : aantal gewonnen wedstrijden.

Kolom c : aantal verloren wedstrijden

Kolom d : aantal spelen laten scoren door tegenstrevers.

Kolom e : aantal gewonnen spelen.

Kolom e, het aantal gewonnen spelen, geeft de doorslag voor het opmaken van de rangschikking; bij gelijk aantal gewonnen spelen bepaalt kolom d de rangschikking. De eerste ploeg van de eindrangschikking krijgt het voorrecht het volgend seizoen in een hogere afdeling te stijgen; de laatste daarentegen zal één afdeling zakken.

De vergoedingen die aan de spelers worden uitgekeerd zijn bij voorbaat bepaald door de K.B.K.B.; voor de Hogere Afdeling II bedraagt de som tweehonderdveertig fr. voor de verliezers en driehonderd fr. voor de overwinnaars. In gewestelijke bevordering volgend tarief: honderd fr. vaste vergoeding per speler, vermeerderd met twintig fr. per gewonnen spel vanaf het zesde spel. De spelers hebben er dus alle belang bij zich tot het uiterste te verdedigen. Een scheidsrechter voor wedstrijden uit de twee hoogste afdelingen ontvangt een vergoeding van tweehonderdvijfentwintig fr., vermeerderd met de reiskosten.

De kaatsport kent typische gewoonten en tradities; vele zijn reeds verloren gegaan. Zo was het de gewoonte dat een talrijke groep supporters de kaatsploeg op verplaatsing kwam aanmoedigen. De eer van de gemeente stond op het spel en soms ging het er zo hevig aan toe, dat menige wedstrijd op een vechtpattij eindigde.

Winnende kaatsers werden als helden gevierd; volgend gelegenheidsgedicht van 1822, opgedragen aan de « Heeren overwinnaars van Wichelen », toont aan hoezeer de kaatsport in aanzien stond.

« Praelkrans geschonken door het Plaetselijk bestuur van Denderbelle Bekroond met het zilveren zift, behaald in den glorieijken Kaetskamp; beroepen binnen eerstgenoemde gemeente door den heer Judocus de Caluwe. Uytgesproken ten jare

als Men Dus zift Voor prijs
 sChonk In pLecChtig eerbeWIJs. (1822).

Triomf! het lauwergrœn is om de kruin gevlogten
 de Wichelaars, wier kunst rechtvaardig zegepraeld.
 De prijs zo glorieijk, door dapperheid bevogten,
 Is van dees Helden met de schoonste lof behaald.
 Wat was ons Denderbell' van wonder niet bewogen,
 Toen men die dapp're zag op 't Balpleyn, zoo vol moed!
 Met onversaegde kragt nae de eerlauwrieren pogen,
 Waervoor hun word vergunt den groenen Eerdomshoed!
 Wie zal held Lalemant ne wakk're Mol volprijzen?
 Wat taksis loof versierd D'hoogh, Jaspar en Hoyen?
 Zelfs 't moedig Herdersem, voltooyt hun eerbewijzen,
 en zet noch luyster by die helder glorizon!
 Had gij, ô Wichelaers! de prijs alhier veroverd,
 Op onervaerene in de kunst der ed'len Bal,
 Uw kruyn verdienden met geen groente zijn beloverd,
 of uwe naem niet waerd te pronken voor 't heelal?
 Maer nu gij in de Bres gestormt hebt tegen Helden,
 Wier dapperheid en kunst wordt 't Neerland rondgevierd,
 En door uw forsẽ arm hen al ter neder velden,
 wordt uwe kruyn terecht met praelfestons gesierd!
 Men ziet nog met den geest van de bespiegelingen
 In 't luchtruim snellen heen d'omhoog geslagen Bal:
 En door uw wakkren arm, gebliksemend, wederdringen;
 Het welk de aenschouwer zelfs verrukt' tot vreugdgeschal!
 Jucht tans, ô Wichelen! cert en prijst uw koenen Helden.
 Noemt hen met dubbel rœn de Jasons uwer tijd!

Nooyt keerde een Thesaliër van Kolchis zegevelden,
 Met gloriejker prael, als hen wordt toegewijd.
 Draef dan volvljchtig voort, manhafte Jongelingen
 Betrapt het Heldenperk, verwind door de ed'len Bal;
 Uw' kunst zal u voortaan de gulde loov'ren bringen;
 En u doen pryken by het praelende getal
 't Welk in ons Belgenland op 't Balpleyn is verheven.
 Aenvaerd dees' kleynen lof, die ons Bestuer u wijd,
 Daer Denderbell' uw naem zelfs tot aen 't zwerk doet zweven;
 Dat gij de winnaars van ons edel Kaetsperk zijt. »

In de negentiende eeuw stond de eer van de overwinning op het spel; de prijs was dan een zilveren zift of bal, die in triomf naar het dorp werd gebracht en aan de kerkelijke overheid werd geschonken. Te Opwijk offerden de spelers de gewonnen bal aan St.-Barbara; die werd tot 1900 nog in de processie rondgedragen.⁽⁴¹⁾ De Opwijkenaren, beetgenomen door de sluwe inwoners van Oudegem, ontvingen een koperen in plaats van een gouden bal. In « Kaatsklacht », ⁽⁴²⁾ waarvan wij hier de derde strofe overnemen, betreft een onbekend dichter dit voorval.

« 't Audegem van gelijken
 wonnen wy ook eenen gouden bal
 maer als men hem wil bekyken
 en is het niet men d'al
 't is buiten goud
 en binnen fout
 't is valsheyd, 't is gelogen
 Van den Abeel
 heeft ons in geel
 met koperspys bedrogen. »

Een thans nog bestaande gewoonte is het roepen van aanmoedigingen onder de spelers zelf. Na iedere opslag kan men horen: « *Goed geleverd André! Allé vooruit Paul! André, Marcel, Theo, kom aan zulle, nog 15!! Dat spel moet er op!* ».

Het materiaal (ballen, handschoenen en truien) en het vergoeden van de spelers valt ten laste van de klubkas. Inkomgeld op de wedstrijden (vijftien fr. — twintig fr.), steun van handelaars en firma's, inrichten van danspartijen vormen de bronnen van inkomsten om de uitgaven te bekosten. Daar het aantal betalende toeschouwers eerder gering is, blijft extra-sportieve steun onontbeerlijk tot het in stand houden van een kaatsvereniging. De leefbaarheid van een kaatsklub staat in verhouding met de werkkraft van het bestuur en de spelers.

. De keuze van sommige klubnamen is waarlijk treffend.

- Merchtem Sport Verheugt.
- Geraardsbergen Pelote Club. (invloed van Wallonië)
- Outer Op of Nevens.
- Nieuwerkerken Vliegende Bal.
- Aalst Herleving.
- Zandbergen Bal Op.
- Ninove Geluksbal.

(41) *Eigen Schoon en De Brabander*, XIII (1930), 144.

(42) *Ibidem*.

De kaatssport kent eigen technische termen. Vele woorden stammen uit het dialect; andere zijn ingevoerd uit het Frans en hebben burgerrecht verworven. De meest voorkomende zijn :

- spelers : achterman(5); groot-midden (4); klein-midden (3); koordmannen, rooimannen, inpassers ((1) en (2)).
- materiaal : want = kaatshandschoen; keppen : harde schotelvormige lederen plaat uit het tamis-spel; kaatsterrein, plein, ballodrome (Fr.); kaats : houten plankje, waarop cijfer 1 en 2 zijn aangeduid.
- terrein : den achter : A B; den uit : C D; den over : E F; 't klein spel : C D E F; 't groot spel : A B C D; den tamis: de plaats (X) van waar de bal dient opgegeven. De uitdrukking herinnert aan de tijd toen het kaatsen op de zift nog algemeen in zwang was.⁽⁴³⁾
- uitroepen : quinze : (Fr.) wanneer een tegenstrever met een ander lichaamsdeel dan de hand de bal raakt vóór de tweede opsprong; courte (Fr.) : wanneer de opgeslagen bal de lijn CD niet overschrijdt; mauvaise (Fr.) : wanneer de bal buiten de zijlijnen ACE en BDF belandt; kwaad : mauvaise, maar minder gebruikelijk; slecht : idem; buiten : idem.
- helpers : markeur : de persoon die de stand aanduidt op het scorebord; kaatsjongen : schooljongen die de kaatsen zet.
- spelfasen en technieken : afleggen : de bal stoppen met de hand zonder er kracht op te zetten.
balteren, wannen : bovenarms terugslaan van de bal door twee spelers op een beperkte afstand van elkaar verwijderd.
bonk, bot : het opspringen van de bal.
kappen : bij het terugslaan de bal direkt in de grond slaan.
keren : terugslaan, weerkeren, veranderen van spel, d.w.z. van klein naar groot spel.
levereir, livreur(Fr.) : speler die de bal opslaat.
leveren : de bal opslaan.
een opken : de bal opslaan, zacht en niet ver.
snikken : onderarmse opslag uit het tamis-spel waarbij de bal een zeker effect krijgt; hedendaags niet meer toegelaten.
steken : laag opslaan, juist over de lijn CD.
wannen = balteren.

Dit onderzoek toont aan hoe taai de traditie voortleeft, hoe een volksspel tot een sport ontwikkelt en blijft voortleven, niettegenstaande de wijziging van onze instellingen en de verschuiving der waarden, ook op sportgebied. De uitdrukking « failliet van de traditie » is hier niet toepasselijk; een traditie geraakt alleen in onbruik wanneer geen enkel element ervan nog een sociale betekenis heeft.

Een gezonde sportbeoefening zonder fysische of psychische overspanningen, gezonde rivaliteit en een degelijke organisatie wijzen er op dat de kaatssport niet zo vlug in de vergeethoek zal terecht komen.

BESLUIT

Na onderzoek van verspreiding van de kaatssport stellen we dit vast : een volkspel, uitgegreid tot sport, beperkt zich tot een bepaalde streek en kent een grote populariteit.

Wij durven vooropstellen dat het kaatsspel, zo niet zijn oorsprong, dan toch wellicht een vroegere beoefening kende in Wallonië, daar het spel er nu nog frequenter gespeeld wordt. Door zijn geografische ligging bevoordeeld nam de Dender- en Scheldestreek het spel uit Wallonië over. Door de opkomst van de moderne wedstrijdsporten kende de kaatssport zowel in Vlaanderen als Wallonië moeilijke tijden; van verdere uitbreiding was geen sprake meer, toch wist de kaatssport zich in stand te houden. De laatste jaren valt er voor Vlaanderen althans een heropflakking waar te nemen.

De nauwe verbondenheid van het volk met de kaatssport en de organisatie staan er borg voor, dat de kaatssport nog niet zo vlug van onze dorpspleinen en straten zal verdwijnen.

Dit bondig overzicht betekent een prettige kennismaking. Het ideaal zou erin bestaan, dat een uitvoerige studie de gebruiken, zegswijzen en andere volkskundige waarden per gewest en in een totale bundeling zou opsporen en behandelen. Onze vele kaatsers doorheen Vlaanderen hebben daar recht op.

D. RAES

(vervolg van blz. 124)

Het zal wel een uniek feit in de spoorwegannalen zijn, dat de poort van de aan het Koninklijke Huis gereserveerde uitgang zich voor een studentengrap opende.

Er was trouwens nooit een herhaling, want weinig tijd nadien werd het station Gent-Zuid gesloten en werden de diensten overgebracht naar St.-Pietersstation.

Men heeft nog getracht de ledige spoorhalle voor een of ander doeleinde te gebruiken. Omstreeks 1927 werd er een kleine foor met scooters en andere kermis attracties gehouden.

De sloping was onvermijdelijk. Uit het puin werden alleen kolommen gered welke in het later aangelegd Zuidpark gebruikt werden voor het bouwen van een reuzepergola. Station Gent-Zuid had geleefd. Sic transit gloria mundi! Sindsdien is de omgeving zeer verfraaid met het park, de fonteinen, de monumentale overdekte doorgang, de standbeelden, enz. Het verkeer is er drukker dan ooit. Maar in het hart van vele ouden van dagen welt nog nostalgia op naar de gemoedelijke volkse sfeer waarvan in deze herinneringen een beeld werd geschetst.

Ed. VAN BRAGT

KONINKLIJKE BOND DER OOSTVLAAMSE VOLKSKUNDIGEN

Vereniging zonder winstoogmerk

De Bond bevordert de studie van de volkskunde en geeft sedert 1926 het tweemaandelijks tijdschrift « Oostvlaamsche Zanten » uit, waarin volkskundige bijdragen en de uitslagen van de enquêtes in Vlaanderen gepubliceerd worden

Hij schrijft ten laste van zijn Alfons de Cockfonds tweejaarlijkse prijsvragen over volkskundige onderwerpen uit, organiseert voordrachten, tentoonstellingen en reizen.

Het Museum voor Volkskunde, gesticht door de Bond in 1927 in het Voormalig Museum voor Oudheden, Lange Steenstraat, is sedert 1962 overgebracht naar het Kinderen Alynshospitaal, Kraanlei 41, Gent. De Bond ondersteunt het Museum dat de stad Gent bij besluit van 27-9-1931 in bescherming heeft genomen. Het staat onder toezicht van een commissie bestaande uit vertegenwoordigers van het Stadsbestuur en van de Bond.

Raad van Beheer : erevoorzitter : E. Boonen; voorzitter : Lic. R. van der Linden; ondervoorzitters : Lic. M. Daem en J. Pieters; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : R. Depoorter; leden : F. Brossé, Dr. R. Haeseryn, G. Hebbelynck, Lic. L. Hoste, Dr. H. Nowé, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. J. Vandenhoute, G. Van Petegem en G. Weze.

Dagelijks bestuur van de Bond : voorzitter: Lic. R. van der Linden; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : R. Depoorter; leden : F. Brossé en Dr. R. Haeseryn.

Kommissie voor volkskundige Enquêtes : voorzitter : Lic. R. van der Linden; leden : M. Broeckhove, Lic. M. Daem, Dr. R. Haeseryn, J. Pieters en G. Weze; adviseurs : H. Arens en M. Van Wesemael.

Kommissie voor feesten en reizen : voorzitter : G. Weze; leden : M. Broeckhove, F. Brossé, G. Hebbelynck, G. Van Audenhove, F. Van Bost en G. Van Petegem.

Beheerkommissie Museum voor Volkskunde : erevoorzitter : E. Boonen; voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter : Dr. R. Haeseryn; konservator : Lic. L. Hoste; sekretaris : M. Broeckhove; penningmeester : G. Hebbelynck; leden : F. Brossé, R. Depoorter, G. Rouquart, G. Van Audenhove, F. Van Bost, Prof. Dr. P.J. Vandenhoute, Lic. R. van der Linden en G. Van Peteghem.

Dagelijks bestuur en aankoopkommissie van het Museum voor Volkskunde : voorzitter : G. Weze; ondervoorzitter : Dr. R. Haeseryn; penningmeester : G. Hebbelynck; konservator : Lic. L. Hoste; sekretaris : M. Broeckhove.

